

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DARINKA KAC

SPOLNE ZLORABE OTROK V SLOVENIJI

V LETIH 1993 – 2003

diplomsko delo

LJUBLJANA, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DARINKA KAC
Mentorica: redna prof. dr. Tanja Rener

SPOLNE ZLORABE OTROK V SLOVENIJI
V LETIH 1993 – 2003
diplomsko delo

LJUBLJANA, 2005

Zahvaljujem se vsem, ki so mi kakorkoli pomagali pri pisanju diplomske naloge, zlasti pa bi se rada zahvalila ustanoviteljici Združenja proti spolnemu zlorabljanju, Katji Bašič, za velikodušno pomoč pri razsvetlitvi problematike v Sloveniji, Katji Filipčič z Inštituta za kriminologijo in Stanetu Sočanu z Vrhovnega državnega sodišča v Ljubljani za podatke in nasvete, državni tožilki Vlasti Nussdorfer za prijaznost in informacije o spolnih zlorabah ter društvu Beli obroč in svoji mentorici dr. Tanji Rener za strokovne usmeritve in pomoč.

Za spodbude pri dokončanju študija se zahvaljujem tudi svojim domačim.

VSEBINA

KAZALO TABEL	2
KAZALO SLIK	3
1. UVOD	4
2. DRUŽINA KOT PROSTOR ZLORABE.....	7
3. OTROKOVE PRAVICE	12
3.1 DEKLARACIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH	12
3.2 KONVENCIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH	12
3.3 KOMU NI VSEENO.....	13
4. KAZENSKI POSTOPEK ŽRTVE IN KAZNOVANJE STORILCA PO KZ RS.....	16
5. SODOBNEJŠE TEORIJE O NASILJU V DRUŽINI.....	21
5.1 INDIVIDUALISTIČNE TEORIJE	21
5.2 SOCIALNO PSIHOLOŠKE TEORIJE.....	22
5.3 SOCIOLOŠKE ALI SOCIOKULTURNE TEORIJE.....	24
6. SPOLNA ZLORABA OTROK	26
6.1 KAJ JE SPOLNA ZLORABA	26
6.2 KDO SO STORILCI	28
6.3 ŽRTVE SPOLNEGA NASILJA	35
6.4 ZNAKI, KI ODKRITO ALI PRIKRITO KAŽEJO NA ZLORABO	42
6.5 POSLEDICE SPOLNIH ZLORAB.....	45
6.6 KO OTROK SPREGOVORI.....	50
6.7 KAKO PREPREČITI SPOLNO ZLORABO	55
7. SKLEP.....	59
8. LITERATURA IN VIRI	62
8.1 LITERATURA.....	62
8.2 VIRI.....	66
PRILOGE	

KAZALO TABEL

<i>Tabela 4.1: Primerjava med številom prijavljenih primerov, vloženih obtožnic in izrečenih obsodilnih sodb</i>	19
<i>Tabela 6.1 : Kazniva dejanja spolnega napada na osebo mlajšo od 15 let v RS od leta 1990 do 2000.....</i>	30
<i>Tabela 6.2: Izobrazba osumljencev kaznivega dejanja spolne zlorabe</i>	31
<i>Tabela 6.3: Število podanih kazenskih ovadb (zadeve po 182., 183. in 184. členu KZ RS)</i>	39
<i>Tabela 6.4: Število KD spolnega napada na osebo mlajšo od 15 let po policijskih upravah od leta 1999 do 2000.....</i>	40
<i>Tabela 6.5: Število samomorov otrok in mladostnikov</i>	46
<i>Tabela 6.6: Begi otrok in mladoletnikov za obdobje 1999 do 2001</i>	46
<i>Tabela 6.7: Skupno število klicev na brezplačni telefon Združenja glede na različne uporabnike.....</i>	52
<i>Tabela 6.8: Pojav telefonov za pomoč v stiski po Evropi</i>	57

KAZALO SLIK

<i>Slika 6.1: Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let RS od leta 1999 do 2001 - odnos osumljencev do žrtev</i>	<i>29</i>
<i>Slika 6.2: Kaznivo dejanje spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let v obdobju 1993 do 2003</i>	<i>38</i>

1. UVOD

Spolno nasilje nad otroki je v današnji družbi velik problem, ki navkljub socialnim službam in strogemu nadzoru še vedno prepreda naše domove. Ta latenten pojav je izrazito prisoten zlasti v družini, ki naj bi bila središče solidarnosti, ljubezni in jedro socializacije otrok. Otroke namreč najpogosteje zlorablajo prav tisti, ki so zanje dolžni skrbeti – tako materialno kot emocionalno. Otroci se zaradi podrejenega položaja že zelo zgodaj naučijo ubogljivosti (predvsem v avtoritarnih družinah), kar daje storilcem še večjo moč, ki jo lahko izrabljajo tudi v spolne namene. Na začetku namreč ne vedo, da ta "izraz ljubezni" ni normalen in se ne dogaja v vseh družinah. Prepričani oz. naučeni so, da morajo spoštovati odrasle, zato ubogajo tudi takrat, kadar se jim dejanje gnusi in jim povzroča odpor. To močno ogroženo otroštvo prepreči otrokom, da bi se razvili v avtonomne posameznike.

Vsi otroci so lahko izpostavljeni zlorabam, vendar nekateri otroci bolj ustrezajo profilu žrtve kakor drugi. Gre za otroke, ki so osamljeni, negotovi, nesamozavestni in nesamostojni, taki, ki prihajajo iz disfunkcionalnih družin, ki bolj iščejo ljubezen, toplino, pozornost in taki, ki nimajo zadovoljujočega odnosa niti s sovrstniki niti s starši. Maja Rus Makovec (2003: 75) omenja rezultate raziskav, ki dokazujejo, da imajo otroci staršev, ki imajo težave z opojnimi substancami, trikrat večjo možnost, da bodo zlorabljeni (fizično, emocionalno ali spolno) in štirikrat večjo možnost, da bodo zanemarjeni. Pogostejše žrtve spolne zlorabe so tudi otroci s posebnimi potrebami, slepi, epileptični in invalidni otroci, tisti, ki prihajajo iz družin, kjer se izvaja fizično nasilje in zlorabljanje ter otroci, ki so v bližini spolno zlorabljenih moških. Večje tveganje za zlorabo imajo tudi otroci v ekonomsko in socialno ogroženih družinah.

Ljudje, ki zlorablajo, prihajajo iz vseh socialnih slojev, čeprav predvidevam, da nižje družbene sloje institucije (npr. centri za socialno delo, policija) bolj nadzorujejo kakor višje - posledica tega naj bilo višje število obravnav spolnega nasilja v nižjih slojih. Storilci so najpogosteje moški iz najožjega kroga družine, saj je večina žrtev spolnih zlorab ženskega spola. Zaradi socializacije so deklice bolj ubogljive, poslušne in pasivne, zato jih moški lažje obvladujejo ter vsiljujejo svoje mnenje in svoja dejanja. "Družbeno konstruiranje podrejenosti žensk je vseskozi potekalo tako, da je čimbolj ustrezalo potrebam in koristim moških" (Tepavčević, 1998: 9). Tako storilec občuti tudi manj bojazni, da bi žrtev izdala njegovo

kaznivo dejanje. Kljub številnim žrtvam ženskega spola pa se povečuje število zlorab moškega spola.

Menim, da obstaja korelacija med spolnimi zlorabami v otroštvu in spolno nasilnim vedenjem v odraslosti. Osebe, ki so bile zlorabljene, zlorablajo dalje, bodisi najšibkejše v svoji družini, bodisi tiste, s katerimi preživljajo prosti čas. Otroci se namreč v primarni socializaciji naučijo določenih vedenjskih vzorcev, ki jih ponotranjijo. Dolgoročni učinki neprimerne domačega okolja pa so pogosto pogubni ne le za otrokovo rast, njegove učne sposobnosti, osebnostni razvoj, temveč vplivajo tudi na, kot že rečeno, kasnejše vedenje v vlogi starša.

Ker je kazenski postopek pri nas v zadnjem letu doživel nekatere pomembne spremembe v večjo korist žrtev, se mi zdi izjemnega pomena, da ga vključim v nalogo. Zastaralni rok se je za žrtve spolnih zlorab namreč podaljšal na pet let po dopolnjenem 18. letu, kazni za storilce pa so se nekoliko dvignile. Vsi, ki se ukvarjajo z obravnavo nasilja v družini, bi morali dobro poznati obstoječo slovensko zakonodajo in mednarodne pravne akte, ki se navezujejo na področje otrokovih pravic. Vendar zaenkrat institucije nimajo dovolj prostora, strokovnjakov in denarja, da bi lahko nudile kakovostno pomoč žrtvam. Kljub temu pa je pomembno, da je identiteta le-te (in njene družine) zaščitena in je javnost na podlagi posredovanih podatkov ne prepozna.

V diplomskem delu želim s pomočjo analize ter interpretacije sekundarnih virov raziskati okoliščine in vzroke, ki pripeljejo osebe do tako odklonskega obnašanja kot je izvajanje spolnega nasilja na šibkejših od sebe. Prikazala bom oblike spolnih zlorab, znake le-teh ter fizične in psihične posledice pri žrtvah. Da bi bolje razumeli resnost in delikatnost problematike, bom vključila tudi nekatere resnične izpovedi žrtev na slovenskem spletnem portalu Med.Over.Net. Glede na to, da je žrtev zelo veliko in se z zlorabo same težko soočajo, bom osvetlila tudi načine preprečitve oz. zmanjšanja številčnosti zlorab ter navedla institucije, ki s svetovanjem, oporo in zatočiščem nudijo pomoč žrtvam. Poleg tega bom opravila tudi tri ekspertske intervjuje, in sicer s predsednico Združenja proti spolnemu zlorabljanju, Katjo Bašič, doktorico pravnih znanosti s Kriminalističnega inštituta pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Katjo Filipčič, ter višjo državno tožilko na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani, Vlasto Nussdorfer.

Zlasti me zanima, kako se giblje število spolnih zlorab v zadnjem desetletju, zato se bom v empiričnem delu diplomske naloge osredotočila na obdobje med letoma 1993 in 2003. Čeprav bo delo temeljilo na številu spolnih zlorab v Sloveniji, bom preko primerjalne analize prikazala tudi podatke in zakonodajo nekaterih evropskih držav, saj nasilje ne pozna meja.

Anonimnost je za mnoge žrtve izjemnega pomena, saj le-te tako lažje spregovorijo o nasilju ter si olajšajo dušo. Eden izmed načinov, ki pripomorejo k lažjemu soočanju z zlorabo, so tudi spletni forumi. Sama bom analizirala internetno stran "Za žrtve spolnega nasilja" na portalu Med.Over.Net, ki jo moderira Katja Bašič in z nasveti ter napotki pomaga zlorabljenim osebam.

Otrok mora vedeti, da je ljubljen in, da si zasluži, da je varen. Istočasno pa se mora zavedati, da ne sme zaupati vsem odraslim, saj imajo nekateri lahko probleme in ga želijo zlorabiti. Zato ga morajo starši naučiti, da se nanje lahko vedno zanesa, saj ga bodo zaščitili pred dejanji, ki bi mu povzročali nelagodje. Spolna zloraba otrok je namreč pojav, ki žrtev izredno prizadene, saj ji pusti trajne psihične posledice. Zato bi si želela, da bi skozi nalogo prispevala k senzibilizaciji javnosti za to problematiko, saj bi bilo potrebno bolj razumeti stisko zlorabljenih oseb ter odmisлити prenekatero predsodke o krivdi žrtev samih.

2. DRUŽINA KOT PROSTOR ZLORABE

Družina je osnovna organizacijska enota družb. Še vedno je tista skupnost, v kateri so odnosi najintenzivnejši in najbogatejši ter zato tudi najboljše okolje za vzgojo otrok. Starši se morajo zavedati, da vzgajanje otrok ne sme biti omejeno le na fizično varstvo in skrb, temveč mora biti nenehno usmerjeno v otrokove dolgoročne čustvene, družbene in intelektualne potrebe. Za dobro delovanje najintimnejšega otrokovega prostora je torej potrebno ohraniti nekatere tradicionalne funkcije družine ter jih spojiti z novimi. "Družina je dolžna otroku omogočiti, da zraste v samostojno, integrirano, polnovredno osebnost. Dati mu mora občutek varnosti, pripadnosti in mu omogočiti spoznavanje sveta ter tudi uveljavitev v tem svetu" (Tepavčević, 1998: 57).

Ravno zato zaščita družine vključuje varstvo vseh njenih članov pred kakršnokoli obliko nasilja (torej tudi pred spolnimi zlorabami otrok), ki se vse prepogosto pojavlja znotraj družinskega okolja. Socialni in ekonomski pritiski prispevajo k vse večjemu agresivnemu vedenju, zato bi bilo potrebno spremeniti zavest celotne družbe v smeri nesprejemljivosti nasilja v družini ter tudi družbi kot celoti. Člani družine namreč ne smejo vstopati v zasebnost ostalih članov.

Poglejmo si sedaj, kaj je ta institucija pomenila skozi zgodovino. Družina je kot sistem zelo spremenljiv organizem. V srednjem veku (pa tudi že prej) so bili ljudje manj povezani z družino. Nekateri otroci so pri sedmih letih začeli pomagati pri hišnih opravilih, ostali pa so odšli od doma, služiti in morda niso nikoli več videli svoje primarne družine. "Biti otrok je torej verjetno pomenilo biti hlapec in biti suženj" (Puhar, 1982: 107). Poleg tega, da je v velikih družinah izdatno primanjkovalo hrane, je veljalo tudi prepričanje, da morajo najmlajši člani čim manj in čim slabše jesti. Otroci v tem času niso imeli nikakršnih pravic.

Že ob koncu 13. stoletja je bil v Veliki Britaniji izdan prvi zakon za zaščito deklet, mlajših od dvanajst let, pred posilstvom in spolno zlorabo. Okoli 150 let kasneje so takšen zakon izdali še za zaščito dečkov. Vendar sta bila redkokdaj v rabi, saj se odraslim ni zdelo potrebno zagotoviti primerne varstva otrokom. "Tisto, kar danes pojmuje kot trpinčenje in zlorabo otroka, je bilo pred osemnajstim stoletjem običajna praksa. To velja za pretepanje in strahovanje, še bolj pa za spolno zlorabo" (Boc, 2001: 4). V preteklosti je bila namreč spolna

zloraba veliko pogostejša kot danes, zaradi česar se je rojevalo veliko pohabljenih, duševno in telesno zlorabljenih otrok. Otroci iz kmečkega okolja so spali v isti postelji kot starši, dekleta, hlapci in pomočniki, zato je bila tam zloraba nekoliko pogostejša kakor v meščanskem okolju, kjer so bile družine največkrat zožene le na dve generaciji (starši in otroci).

Bolezen in smrt sta odigrali pomembno vlogo v družini: četrtnina otrok je umrla pred dopolnjenim prvim letom starosti, matere so pogosto umirale ob porodu (večina žensk je rojevala doma ob pomoči starejših žensk). Izguba družinskih članov je izjemno spreminjala odnose znotraj same institucije – starejša hčerka je prevzela vlogo matere, otroci so prej odrasli in prevzeli prevelike odgovornosti, kar je vodilo v prezgodnje zdravstvene poškodbe. Grobo in nasilno vedenje staršev do otrok je bila splošna praksa, saj so jih navajali na strogo poslušnost in podrejenost. Pri tepežu so namesto rok (redkokdaj) uporabljali najrazličnejše palice, biče, domača orodja (kuhalnice, metle), pasove, ravnila, verige – v večini družin se je celo izoblikovala tradicija določenih predmetov za pretepanje lastnih otrok. Predvsem kmečke matere so bile v tem času (19. stoletje) ravnodušne in brezbrizne do svojih otrok. "Odnos do majhnih otrok je bil fatalističen: otrok je bodisi preživel ali pa je umrl. Smrt otročiča je bila z rojstvom novega otroka nekako "izravnana" (Sieder, 1998: 37). Meščanski otroci so pogosto trpeli za osamljenostjo, pomanjkanjem samozaupanja v odnosih z drugimi ljudmi in izoliranostjo, saj so jih starši pogosto zapirali v hišo zaradi socialno-prostorske segregacije z drugimi družbenimi sloji (malomeščani, rokodelci, delavci).

18. in 19. stoletje sta poleg skrbnega zatiranja masturbacije otrok (starši so skrbno opazovali in preverjali otroke - celo ponoči - ob morebitnem odkritju pa je sledila kazen) in prenosa spolne zlorabe v strogo zasebnost, pomenili tudi obdobje konstituiranja moderne družine. Skozi zahodnoevropsko zgodovino je v času industrializacije nastala nuklearna družina – družina z visoko stopnjo zasebnosti, poudarkom na vzgoji otrok ter na tesnih čustvenih vezeh. "...moderno nuklearno družino je družboslovje percipiralo kot neolokalno institucijo, ločeno od ostalih sorodniških in javnih odnosov ter jasno strukturirano po starosti in spolu, predvsem pa je takšna družina predstavljala prevladujoč model" (Švab, 2001: 48). Zakon dveh oseb se je izoblikoval na čustveni podlagi, ljubezni ter zlasti na podlagi osebne izbire. Člani družine so se zaprli pred širšim sorodstvom, zato so se vezi z okoljem počasi začele trgati. Ženske in matere so se premaknile iz sfere zasebnosti v sfero javnosti – začele so delati v industriji. Očetje so postopoma postajali družinski ljudje – skrbeli so za otroke in jih vzgajali. Otroci so začeli delati tudi v industriji (predvsem tekstilni) in obrtniških delavnicah, čeprav jih je večina

še vedno živela za zemljo in od zemlje. Zloraba otrok in spolno, fizično ter čustveno nasilje nad njimi sta se močno povečala.

V poznih osemdesetih in zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je pojavilo prepričanje, da ne obstaja zgolj ena oblika družine, temveč gre za pluralizacijo družinskih oblik (enostarševske, reorganizirane, homoseksualne, medrasne... družine), ki jo je povzročilo spreminjanje samega družinskega življenja. "Tako so lahko kohabitacije, istospolne družine, reorganizirane družine na primer ravno tako organizirane v nuklearne oblike in strukture, a vseeno štejejo za nove družinske oblike" (prav tam: 43). Družinsko življenje spremljajo mnogi postmoderni fenomeni kot so t.i. LAT faza (*Living Apart Together*), podaljševanje mladosti (otroci živijo pri starših dlje kot so včasih), naraščanje števila razvez. Zasedimo tudi pomikanje odločitve za starševstvo na poznejša leta, nova vloga očeta (čedalje aktivnejša participacija pri družinski vzgoji), drugačne percepcije otroštva, upadanje števila porok, prioriteta izobraževanja in kariere.

Otroci niso več "delovna sila", temveč postajajo središče družine. Par se odloči za starševstvo takrat, ko bo otrokom lahko nudil optimalno nego, skrb, vzgojo, močno čustveno toplino, ljubezen in materialno preskrbo. Pomembna postaneta blaginja in čim daljše izobraževanje otrok (otroci naj imajo tudi čimveč obšolskih dejavnosti), s tem pa tudi njihova individualnost in samorazvoj. "Prav zaradi povečanega interesa za otroke, zaradi zvišanih imperativov vzgoje, skrbi in nege za otroke je postala odločitev za otroke skrbno načrtovan projekt v življenjskem poteku posameznikov, ki vključujejo vrsto popularnih medicinskih in psiholoških nasvetov potencialnim staršem o zdravem življenju, fizičnem in psihičnem optimaliziranju pogojev spočetja (od pravilne prehrane, rekreiranja do vzdrževanja dobrega psihičnega počutja) in zdravem načinu življenja nosečnosti" (prav tam: 140). Osrednja družinska vloga, ki konstituira družino, še vedno ostaja materinstvo – navkljub povečani vlogi očeta.

V stroki se je začelo govoriti o disfunkcionalnih družinah, kjer so prehodi med problematičnostjo in neproblematičnostjo znotraj družine velikokrat zabrisani. Nikakor ne moremo reči, da je normalna družina tista, ki nima problemov, saj se v vsaki družini člani srečujejo z napetostmi in konflikti. Vendar pa ni normalno, da zaradi tega zlorablajo šibkejše člane – to pa je očitna patologija. "Iz podatkov iz začetkov 20. stoletja (dobri, stari časi, ko je bilo še kaj "sveto"?) vemo, da so bile v mnogih družinah zunajzakonske afere, ekstremna

očetova dominacija, incest, zloraba otrok, zanemarjanje, alkoholizem, delinkventnost, ločitve in tako naprej" (Rus Makovec, 2003: 48). Skladno z večanjem avtonomije otrok se namreč veča tudi nadzor staršev nad njimi (disciplina, kaznovanje otrok).

Če se torej zlorabljanje dogaja v družini (kar 80% zlorab), govorimo o incestu. Tradicionalno ga opisujemo kot spolno zlorabo, v kateri sta udeleženca (žrtev in storilec) krvna sorodnika (npr. oče – hči, oče – sin, mati – sin, stric – nečakinja, teta – nečak). Vendar vsak incest hkrati ni tudi spolna zloraba – npr. spolno razmerje med bratom in sestro pomeni incest, vendar ne gre za zlorabo (razen v slučaju večje medsebojne starostne razlike in očitne premoči "pobudnika"). Pogosteje so v incestuozno razmerje vpletene deklice (ki praviloma občutijo več jeze do mater, ker jih niso zaščitile, kakor do storilca), vendar je čedalje več žrtev tudi med dečki. Ker je storilec družinski član, se zloraba pogosto dogaja daljše obdobje ter tako s seboj prinaša hujše posledice za žrtev.

Strokovnjaki, ki se ukvarjajo s spolnimi zlorabami, navajajo nekatere izstopajoče značilnosti družin, kjer se izvaja spolno nasilje. Gre za pretirano izrazite lastnosti družine: preveč hladni ali preveč močni odnosi med člani, preveč popustljiva in ohlapna ali pa preveč trda pravila. Madonna, Scoyk in Jones (v Bouwkamp, 1996: 27 - 28) navajajo naslednje izsledke raziskav, ki to potrjujejo: otrok ni čustveno povezan s starši (starši so bolj usmerjeni nase kot na otroka), starši pričakujejo od otrok, da se podrejajo družinskim normam (pri tem otroci nimajo lastnega glasu), starši imajo toge nazore, družina funkcionira površno in pomanjkljivo. Egeland in Sroufe ter Critenden (prav tam: 28) ugotavljajo, da na ravni praktične skrbi pogosto ni razlike z družinami, v katerih se zloraba ne dogaja, na spolni ravni pa se od otroka zahteva vloga psevdopartnerja v neustreznem spolnem razmerju (otrok se tako znajde na ravni odraslega).

Roel Bouwkamp (prav tam: 30 – 32) ločuje dva tipa družin, ki se soočajo s spolnim nasiljem. Prva je t.i. organizirana družina, ki se izogiba vsakršnim konfliktom. Navzven dobro funkcionira in se drži moralnih načel, zato uživa ugled in je uspešna na drugih življenjskih področjih. Spolna zloraba otroka deluje kot blažilec neuravnotežnosti v emocionalnem in spolnem odnosu med partnerjema. Otrok ne išče pomoči zunaj družine. Ob razkritju zlorabe pride do družinske katastrofe (mati pogosto grozi z razvezo, oče pa s samomorom), saj se slika o idealnih družinskih odnosih razblini. Drugi tip družine pa je t.i. neorganizirana družina, ki na neustrezen način obravnava konflikte. Dogajajo se odkriti in nasilni družinski

konflikti (zato so z njo pogosto povezane ustanove za socialno pomoč ali policija), eden izmed otrok pa ima vlogo gospodinje in čustvenega skrbnika za starše ter brate in sestre. Spolno nasilje služi kot ventil za nakopičeno agresijo, zlorabljenih je lahko več otrok (ne glede na spol), starša pa se molče strinjata in pritrjujeta nasilju. Razkritje zlorabe ne povzroči družinske krize.

Strokovnjaki menijo, da živijo družine, ki tvegajo višjo stopnjo spolnega zlorabljanja, v slabih življenjskih okoliščinah, slabih stanovanjskih razmerah, doživljajo revščino (in imajo hkrati veliko otrok), so socialno izolirani, doživljajo razveze, družinski člani (ali eden izmed njih) so nezaposleni in slabše izobraženi. Žalost, trpljenje, stres in nemoč odraslih članov zato preusmerijo v agresivnost, ki jo izvajajo nad najšibkejšimi člani. Brezposelni starši preživijo več časa doma, zato so interakcije z otroki pogostejše. Lažje izkoristijo priliko in začnejo zlorabljeni otroke – fizično, spolno in emocionalno.

Kljub tem dejavnikom tveganja pa se je potrebno zavedati, da se zloraba pogosteje odkriva v nižjih socialnih slojih, saj jih institucije bolj nadzorujejo. Družine iz višjega sloja se lažje skrivajo, saj imajo socialni kapital, ki k temu prispeva. Živijo v večji zasebnosti in ne uporabljajo javne zdravstvene oskrbe ter javnih prevoznih sredstev. Domnevamo, da strokovno osebje veliko prej označi otroka za zlorabljenega oz. mu verjame, da je zlorabljan, če le-ta prihaja iz nižjih družbenih slojev. Navkljub tem domnevam pa morajo institucije tako v nižjih kot višjih družbenih slojih zaščititi otroka pred spolnimi zlorabami in upoštevati njegove temeljne pravice.

3. OTROKOVE PRAVICE

Človeštvo dolguje otrokom najboljše, kar premore. Skozi stoletja so otroci pridobivali osnovne pravice, kljub temu pa je na svetu vsak dan veliko število otrok izpostavljenih nasilju, agresivnosti in spolnim zlorabam celo znotraj domačega okolja.

3.1 DEKLARACIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH

Deklaracijo Združenih narodov o otrokovih pravicah je soglasno sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov leta 1959. Sestavlja jo deset načel, katerih vodilni cilji so korist, varstvo ter enake pravice in svoboščine za vse otroke. Poglejmo si dve njeni načeli, ki se nanašata na obvarovanje otroka pred spolnim nasiljem.

2. načelo

Otrok mora uživati posebno varstvo. Z zakonom ali na drug način mu je treba omogočiti, da se bo v svobodi in dostojanstvu razvijal fizično, psihično, moralno, versko in družbeno zdravo in normalno. V zakonih, sprejetih za varstvo otroka, naj bo otrokova korist poglavitno vodilo.

9. načelo

Otroka je treba obvarovati pred vsemi vrstami zanemarjanja, okrutnosti in izkoriščanja. V nobenem primeru ne sme biti predmet trgovine. Otrok ne sme biti sprejet na delo, dokler ne doseže določene starosti. V nobenem primeru ga ne smemo prisiliti ali mu dovoliti, da bi delal v poklicu ali opravljal tako delo, ki bi slabo vplivalo na njegovo zdravje ali vzgojo, oziroma škodilo njegovemu telesnemu, duševnemu in nrvnemu okolju.

3.2 KONVENCIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH

Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah, ki obsega 54 členov, je najširše podprt dokument, ki je bil kdajkoli sprejet na mednarodni ravni in hkrati prvi dokument, ki priznava otrokom pravico subjekta in pravico do aktivne participacije. Leta 1989 jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov. Obvezuje podpisnice, da morajo biti v vsaki družbi

preživetje, zaščita in razvoj otroka prioriteta, saj je vse preveč otrok, ki nimajo nikakršnih možnosti za preživetje, kaj šele za razvoj. Otroka opredeljuje do starosti 18 let, razen če pravo določa, da se polnoletnost doseže že prej. Čeprav Slovenija dosega visoko raven varstva pravic otrok, kar je potrdila tudi Komisija za otrokove pravice, se pojavlja skrb, da bi se dosežen položaj poslabšal.

Osredotočimo se na 19. člen, ki ščiti otroke pred spolnim nasiljem ter jim zagotavlja varstvo in podporo državnih institucij v primeru kršitve zakonodaje.

1. Države pogodbenice bodo z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovale otroka pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, v številni spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj.

2. Takšni zaščitni ukrepi naj, če je to primerno, vključujejo učinkovite postopke za sprejemanje socialnih programov, ki otroku in tistim, ki skrbijo zanj, zagotavljajo potrebno podporo, kakor tudi druge oblike zaščite ter ugotavljanje, obveščanje, prijavljanje, preiskovanje, obravnavanje in spremljanje prej naštetih primerov trpinčenja otrok in, če je potrebno, poseg sodišča.

3.3 KOMU NI VSEENO...

V Sloveniji deluje kar nekaj institucij in združenj, ki želijo pomagati žrtvam zlorabljanja (natančnejši seznam je viden v Prilogi B), sama pa bi želela izpostaviti zlasti tri.

Varuh človekovih pravic se pogosto srečuje z zelo perečimi problemi, iz katerih so vidne stiske otrok - zlasti v primerih nasilja v družini, neurejenih družinskih razmerah, osebnih težavah staršev, revščine, negotovosti današnjega časa ipd., torej v primerih, ko so interesi otroka in staršev v navzkrižju ter v primerih, ko starši ne znajo oz. ne zmorejo ustrezno skrbeti za otroka. Kadar družina ne deluje kot varno okolje, so otroci kot najšibkejši člani tisti, ki utrpijo največ škode, saj nimajo razvite ne telesne in ne socialne moči, da bi si poiskali pomoč zunaj doma. Za otroke kot nemočno skupino zato velja, da se varuhu človekovih pravic v Sloveniji pritožujejo redkeje kot bi pričakovali. Praviloma namreč molčijo in pasivno sprejemajo dejstvo, da se nad njimi izvaja nasilje – ravno zaradi tega veliko zlorab ostaja

skritih. "Tragična posledica vedenja, s katerim skušajo otroci zmanjšati nevarnost, je v tem, da se nevarnost slabega ravnanja poveča (če so bolj ponižni in ubogljivi, se nasilnež še bolj spravi nadnje, ker ni odpora; če otroci postanejo agresivni in se upirajo, je to dodatni izgovor za nasilje nad njimi)" (Rus Makovec v Selič, 2004: 24).

Ker se o otrocih kot žrtvah spolnega nasilja težko razpravlja, so prizadevanja varuha usmerjena v razbijanje predsodkov odraslih, kar je hkrati tudi pomemben cilj različnih mednarodnih organizacij in institucij (UNICEF, Evropska mreža otroških ombudsmanov, Svet Evrope idr.). "Spolno nasilje in zlorabe otrok so družbeni pojav čedalje večjih razsežnosti. Izzivajo strah, nelagodje, predvsem pa povzročajo žrtvam trajne posledice, saj so otroci kot najbolj ranljiva in nemočna socialna skupina dodatno izpostavljeni zaradi sprememb v procesih rasti, razvoja in zorenja" (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2002, 2003: 198).

Republika Slovenija (RS) je v Začetnem poročilu poročala, da "/z/a delo z žrtvami v Sloveniji še ni pripravljena ustrezna doktrina dela, postopki zbiranja dokazov v primerih zanemarjanja in zlorabe otrok pa so težavni zaradi nepovezanega delovanja služb in počasnega ukrepanja sodišč" (prav tam). Leta 2002 je do enake ugotovitve prišel tudi ombudsman Matjaž Hanžek, zato se zavzema za pripravo sistematičnih programov za zmanjšanje nasilja nad otroki in zaščito pred njim (strokovne podlage za pripravo zakona so po zagotovilih predstavnikov MDDSZ že pripravljene, zato pričakuje, da bo predlog zakona v parlamentarnem postopku pred koncem leta 2005); istega leta pa je bil ustanovljen tudi Oddelek za zaščito in promocijo pravic otrok in mladostnikov (Varuha otrokovih pravic v Sloveniji še ni).

Za zmanjšanje agresivnosti bi bile potrebne širše družbene spremembe, pri katerih bi se izločile vse norme, ki dajejo nasilju kakršno koli legitimnost. Varuh človekovih pravic je leta 2003 izvedel oglaševalsko kampanjo "Otrokove pravice niso k'r neki, otrokove pravice so zakon!", s pomočjo medijev, ki so omogočili brezplačne objave treh televizijskih oglasov pa je še dodatno prispeval k senzibilizaciji javnost za ta problem.

5. 12. 2003 je bil na pobudo Društva državnih tožilcev Slovenije, zlasti državne tožilke Vlaste Nussdorfer, ustanovljen Beli obroč Slovenije, povzet po vzoru Avstrije. Namenjen je pomoči in povezovanju - žrtev in strokovnjakov. Gre za nepolitično in neprofitno društvo, katerega glavne naloge so: skrb za pomoč žrtvam kaznivih dejanj (podpora, nasveti, materialna

pomoč...), psihosocialna in pravna pomoč, izobraževalni programi za strokovnjake, ki delajo z žrtvami, preventivno delovanje na področju spolnih zlorab, obveščanje javnosti glede pomoči žrtvam, zaščita in predstavitev pravic žrtev ter mnoge druge. V prizadevanju za večjo skrb za žrtve spolnih zlorab odpirajo po Sloveniji tudi sobe za prijaznejše zaslišanje otrok (npr. v Celju, Trbovljah, Kopru...), ki si jih želijo na območju vseh policijskih uprav, saj bi otroci v prijaznejšem okolju (ob igračah, glasbi, risbah) lažje spregovorili o preživeti travmi. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se želi društvo pridružiti Evropskemu forumu za zaščito žrtev, ustanovljenemu leta 1999.

Združenje proti spolnemu zlorabljanju je v letu 1999 začelo z izvajanjem projekta OKI (Otroka krepi informacija), s pomočjo nacionalne TV Slovenija pa je bil na osnovi le-tega v letih 2001/2002 pripravljen tudi preventivni TV spot. Projekt je bil prilagojen in prirejen glede na slovenske razmere iz mnogih projektov v tujini. Leta 2002 je Združenje izvedlo zelo odmevno kampanjo "Tolerance ni", cilj katere je bil uvid položaja in trpljenja otrok v nasilnih odnosih. Kampanja je s pomočjo brošur, zloženk, okroglih miz in plakatiranja po vsej Sloveniji pripomogla k prepoznavanju in senzibilizaciji javnosti za problem nasilja v družinskem okolju.

Ker mora biti za zagotavljanje in uresničevanje temeljnih otrokovih pravic sprejeta ustrezna zakonodaja, si sedaj pogledajmo, kako Slovenija uravnava področje spolnega nasilja nad otroki.

4. KAZENSKI POSTOPEK ŽRTVE IN KAZNOVANJE STORILCA PO KZ RS

Slovenska zakonodaja je v marsičem luknjasta ter (pre)pogosto ščiti storilca. Varuh človekovih pravic, Matjaž Hanžek, meni, da bi bilo potrebno zaščititi pravice žrtev kaznivih dejanj (torej tudi spolne zlorabe) z uvajanjem sistema "zagovorništva", kjer bi zaupnik ves čas spremljal otroka, otrokova korist pa bi morala biti v postopku ves čas nadrejena drugim interesom (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2003, 2004: 118). Vendar njegov predlog leta 2003 ni bil deležen nikakršnega odziva.

Zaradi narave spolnega napada se po zakonu otroka obravnava do starosti 15 let (do leta 1999 do 14. leta). Katja Bašič z Združenja proti spolnemu zlorabljanju (ustanovila ga je leta 1994) dodaja, da je starostna meja višja, ker je po zakonodaji otrok do takrat popolnoma odvisen od odraslih oseb, se ne more zaposliti in ne more sam odločati o zdravniških pregledih (osebni razgovor, 31. 1. 2005). 9. 6. 2004 so bile sprejete novitete v podzakonskih aktih oz. Pravilnikih o zbiranju in varstvu osebnih podatkov na področju osnovnošolskega izobraževanja in na področju predšolske vzgoje, ki opredeljujejo tudi ravnanje ob prepoznavanju ogroženega otroka. Pozitiven vtis pa sta pustila tudi Državni zbor na seji, dne 15. 7. 2004, na osnovi poročila Varuha človekovih pravic ter priporočilo Varstvo otrokovih pravic in nasilje v družini.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) varuje otroke pred zlorabami in zanemarjanjem, ki sta inkrimirana in opredeljena v 201. členu Kazenskega zakonika RS. Oboje je lahko tudi razlog za odvzem roditeljske pravice.

1. Roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki zanemarja mladoletno osebo, za katero mora skrbeti, tako da hudo krši svoje dolžnosti skrbi in vzgoje, se kaznuje z zapornom do dveh let.
2. Roditelj, posvojitelj, skrbnik ali druga oseba, ki sili mladoletno osebo k pretiranemu delu ali k delu, ki ni primerno njeni starosti, ali jo iz koristoljubnosti navaja k beračenju ali k drugim dejanjem, ki so škodljiva za njen razvoj, ali z njo surovo ravna ali jo trpinči, se kaznuje z zapornom do treh let.

Zakon o kazenskem postopku je za mladoletne žrtve uvedel dve novosti: institut pooblaščenca mladoletnega oškodovanca (pooblaščenec mora skrbeti za mladoletnikove pravice in zaščititi njegovo integriteto med zaslišanjem pred sodiščem) ter prepoved neposrednega zaslišanja mladoletnega oškodovanca v sodnem postopku (otroka, mlajšega od 15 let, se lahko pred sodiščem zasliši zgolj enkrat – v preiskavi ali kot preiskovalno dejanje). Na Združenju proti spolnemu zlorabljanju z otroki ne govorijo, saj jim želijo prihraniti podoživljanje travme. Poleg tega bo otrok še velikokrat pričal na sodišču in se bi zaradi tega morda zaprl vase. Pooblaščenca je potrebno ves čas dodatno izobraževati, hkrati pa pripraviti seznam, preko katerega bi jih sodniki dodeljevali žrtvam po vrstnem redu (določilo členu 65 Zakona o kazenskem postopku).

Če se žrtev kot privilegirana priča odpove pričanju (žrtev je ob prvem zaslišanju poučena, da ima pravico, da ne priča), se zaradi določila Zakona o kazenskem postopku o privilegiranih pričah, sprejetega 13. 7. 2004, iz spisovnega gradiva več ne izločijo njene izjave kot tudi ne izjave oseb, ki jim je opisala dogajanje. Ti zapisniki se zato lahko uporabijo za dokazovanje spolne zlorabe. Novo je tudi določilo, da so strokovnjaki, ki za zlorabo zvedo (zdravnik, socialni delavec, psiholog), odvezani dolžnosti varovanja tajnosti, saj morajo podatke o spolnem nasilju posredovati pristojnim organom. Zastaralni rok, ki je bil za žrtve zlorab sicer podaljšan na starost 23 let (pet let po dopolnjenem 18. letu starosti), je še vedno prekratek. V skupinah za samopomoč na Združenju proti spolnemu zlorabljanju so žrtve stare 40, 50 let, ki bi si namreč še vedno želele prijaviti nasilje. Poleg tega se odvisnost otrok od staršev z razvojem družbe premika na višjo starost – predvsem zaradi študija in materialne negotovosti.

Kakšna pa je spremenjena zakonodaja za storjeno kaznivo dejanje spolne zlorabe? Zagrožene kazni po 183. členu Kazenskega zakonika RS so:

1. Kdor spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, pri čemer obstaja očitno nesorazmerje med zrelostjo storilca in žrtve, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.
2. Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka z osebo, ki še ni stara deset let ali s slabotno osebo, ki še ni stara petnajst let ali tako, da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo, se kaznuje z zaporom najmanj treh let.
3. Učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z

osebo, ki še ni stara petnajst let in mu je zaupana v učenje, vzgojo, varstvo in oskrbo, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

4. Kdor v okoliščinah iz prvega, drugega ali tretjega odstavka tega člena kako drugače prizadene spolno nedotakljivost osebe, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom do petih let.

Katja Filipčič s Kriminalističnega inštituta pravi, da zviševanje kazenskih sankcij v zelo majhni meri vpliva na samo dejanje: zelo vprašljivo je namreč, če se bo število zlorab zaradi tega res zmanjšalo, poleg tega pa je o primernosti kazni težko soditi (osebni razgovor, 21. 3. 2005). Tudi ekstremne kazni naj ne bi občutno zmanjšale pogostost spolnega nasilja. Po statistiki traja največ izrečenih kazni eno do tri leta zapora, nekaj je tudi kazni med sedmim in desetim letom. Do leta 1995 ni razvidno, koliko je izrečenih pogojnih kazni, vendar jih je bistveno manj kot pri ostalih kriminalnih dejanjih (glej tabelo 4.1). Državna tožilka, Vlasta Nussdorfer, meni, da bi morala biti politika pregona močna, prijave dosledne, sodni postopki pa hitri (osebni razgovor, 29. 3. 2005). Storilci se morajo zavedati, da so žrtve (otroci, ženske) čedalje bolj ozaveščene in, da bodo prijavo tudi podale. Ravno stigmatizacija oz. strah pred razkritjem pa je največji razlog storilca proti zlorabi (če žrtev dejanja ne prijavi, ima storilec še večjo moč). Spolna zloraba ima po njenih ugotovitvah tudi različno težo po regijah – zaradi različnega odmerjanja kazni dobi v določeni regiji za enako dejanje storilec manj let kot v drugi (pri tem je potrebno upoštevati regije, kjer živijo Romi, saj le-ti drugače obravnavajo spolno zlorabo). Tudi zaradi teh razlik si želi družinskih sodišč (velika novost je specializacija sodnikov za kazniva dejanja družinskega nasilja), ki bi postopek "pravičneje" in uspešnejše vodili, strokovnjaki (pooblaščenca, vzgojitelji...) pa bi morali biti za to področje ustrezno izobraženi, saj bi tako zlorabo prej odkrili.

Tabela 4.1: Primerjava med številom prijavljenih primerov, vloženih obtožnic in izrečenih obsodilnih sodb

leto	št. prijav na policiji	vložena obtožnica	obsodilna sodba
1990	69	27	31
1991	92	40	20
1992	76	28	26
1993	83	25	28
1994	102	28	18
1995	89	30	12
1996	92	24	12
1997	123	32	13
1998	179	51	25
1999	161	68	26
2000	149	69	27
2001		59	42
2002		60	62
2003		72	48

Vir: UKP GPU, MNZ GPU, Statistični zavod RS.*

Okrožna državna tožilstva so leta 2000 obravnavala 123 oseb zaradi suma kaznivega dejanja spolnega napada (za 99 oseb so tožilstva prejela ovadbe istega leta, za 24 oseb pa leta 1999 ali že prej). Največ oseb je obravnavalo tožilstvo v Ljubljani, sledita mu Celje in Koper. Vloženih obtožb je bilo 63, od kazenskega pregona pa so tožilci med preiskavo odstopili v 11. primerih. Na podlagi vloženih obtožnic je bilo 31. obtoženim izrečena obsodilna sodba, tri osebe so bile oproščene obtožbe, za osem oseb pa je bila obtožba zavrnjena. 18. obsojenim osebam je bila izrečena zaporna kazen, 12. pa pogojna obsodba (Letno poročilo Vrhovnega državnega tožilstva 2000, 2001: 48). Število prijav na policiji in število obsodilnih sodb se razlikuje (glej tabelo 4.1) zaradi zahtevnega dokaznega postopka (pomanjkanje materialnih dokazov, pomanjkanje zadostne stopnje suma, sklicevanje sorodnikov obdolžencev na privilegij odreči se pričanju).

* podatke sem prejela na osebnem razgovoru z dr. Katjo Filipčič, 21. .3. 2005

Špela Veselič in Katja Zabukovec Kerin z Društva za nenasilno komunikacijo (v Selič, 2004: 96 - 97) ugotavljata mnogo težav pri reševanju problematike nasilja: ponudba pomoči žrtvam je koncentrirana v Ljubljani (dostop do pomoči je tako za številne žrtve, ki ne živijo v Ljubljani, težak ali nemogoč); svetovalni program za storilce obstaja samo v Ljubljani in Mariboru; prostora v varnih hišah je premalo, materinski domovi pa opravljajo funkcijo varnih hiš, čeprav stanovalkam ne morejo zagotavljati varnosti; ni specializiranih varnih hiš; stanovanjskega problema žrtev po odhodu iz varne hiše ne ureja nihče, zato se jih kar polovica vrne v nasilne razmere, iz katerih so pobegnile; v zaporih z obsojenci ne izvajajo programov, ki bi jim pomagali prenehati uporabljati nasilje po vrnitvi v matično okolje; posamezne institucije nimajo izdelanih protokolov za primere nasilja v družini, zato je potek preveč prepuščen senzibiliziranosti in usposobljenosti posamezne strokovnjakinje ali strokovnjaka; uporaba prepovedi približanja in drugih zakonskih možnosti za zaščito žrtev je prerodka; sodni postopki so dolgotrajni, na sodiščih ni specializiranih oddelkov; obstaja veliko pomanjkanje znanja in supervizije za področje nasilja v družini na institucijah, poleg tega je opaziti časovno in vsebinsko neusklajeno delovanje različnih akterjev ter pomanjkanje sistematične primarne preventive.

5. SODOBNEJŠE TEORIJE O NASILJU V DRUŽINI

Nasilje v družini čedalje bolj priteguje pozornost javnosti. Največ nasilja se izvaja ravno nad (med) najožjimi družinskimi člani, zato je družina spoznana kot eden izmed nevarnejših prostorov v družbi. Preden se posvetimo spolnim zlorabam nad otroki, bom spregovorila o nekaterih sodobnejših teorijah o nasilju v družini. Vsaka teorija pojasnjuje nasilje z drugačnega zornega kota ter tako upošteva različne dejavnike, ki vplivajo na agresivno vedenje.

5.1 INDIVIDUALISTIČNE TEORIJE

Prva skupina teorij se imenuje individualistična, nasilje pa pojmuje na podlagi bioloških in pridobljenih lastnosti posameznikov.

Teorija o alkoholizmu kot vzroku nasilja v družini (the "drunken bum" theory)

Splošno prevladujoče mnenje je namreč, da sta alkohol in agresivnost neposredno povezana, saj naj bi alkohol sprosti zavore in spremenil presojo. Kljub temu pa se ugotovitve raziskav gibljejo med 6 in 85 odstotnim deležem alkoholiziranih nasilnežev (Kantor, Straus v Filipič, 2002: 46). Tako velike razlike so posledica različnih vzorcev in različnih oblik nasilja, saj nekateri podatki izhajajo iz policijskih podatkov, drugi pa iz izjav samih udeležencev raziskave. V Sloveniji je alkoholizem od leta 1994 do leta 1999 sicer nekoliko upadel (prav tam: 47), vseeno pa je pri številnih problematičnih družinah še vedno močno prisoten, saj naj bi vinjenost predstavljala primeren izgovor za nasilno dejanje. Tako žrtev kot nasilnež sta namreč mnenja, da se bo s prenehanjem uživanja alkohola prenehalo tudi nasilje.

Navkljub splošnemu prepričanju med neposredno povezavo med alkoholom in nasiljem, pa ni empiričnih potrditev (ali pa jih je zelo malo), celo nasprotno: empirične raziskave so večkrat ovrgle neposredno povezavo med dejavnikoma. V resnici daje alkohol storilcu le podporo, da laže stori dejanje, ki bi ga storil v vsakem primeru. Zato lahko govorimo samo o njuni posredni zvezi, kjer so posredniki zelo različni: od brezposelnosti, finančnih težav pa vse do stresa in občutka nemoči. "Alkoholizem in nasilje v družini sta torej dva ločena sindroma, ki v

praksi pogosto soobstajata. Razmerje med njima ostaja problematično, saj raziskave niso dale enopomenskih rezultatov" (prav tam: 51).

5.2 SOCIALNO PSIHOLOŠKE TEORIJE

V drugo skupino sodijo teorije, ki izvirajo iz socialne psihologije, usmerjene pa so predvsem na interakcijo med posameznikom in okoljem. Sem spadata teorija socialnega učenja in teorija izmenjave.

1. Teorija socialnega učenja

V kontekstu družinskega nasilja posamezniki po mnenju socialnega psihologa Bandure in kriminologa Ronalda Akersa oblikujejo svoje vedenje na podlagi tega, čemur so bili izpostavljeni v otroštvu. "Nasilja se torej naučimo v družini sami prek mehanizma modelov, po katerem ena oseba prevzame vedenje druge, ki jo občuduje, spoštuje ali doživlja kot avtoriteto" (Filipčič, 2002: 54). Teorija ima številne potrditve v empiričnih raziskavah, saj je med drugim M. A. Straus, raziskovalec družin (prav tam: 55), v obsežni raziskavi (zaobjela je 8.000 ameriških družin) ugotovil, da obstaja močna korelacija med "biti žrtev" nasilja ter med "biti nasilen". Čeprav bi si morda predstavljali, da bi se ravno zlorabljeni ljudje najlaže identificirali s stisko nemočnega, ravnajo tako tudi s svojimi otroki. "Dejstvo, da je bilo mnogo odraslih, ki so kakorkoli nasilni do otrok, v svojem lastnem otroštvu deležnih takega ali drugačnega nasilja, ne opravičuje njihovega nasilnega vedenja do otrok in ga ne napravi prav nič bolj dopustnega. Lahko pa nam pomaga k razumevanju psihosocialnih mehanizmov, ki tako ravnanje spodbujajo" (Trpinčen otrok, 1995: 220).

Kateri štirje dejavniki lahko žrtve privedejo do prenosa zlorabe? Otrokove negativne izkušnje oblikujejo maščevalen odnos do sveta ter tako zmanjšajo njegovo sposobnost empatije v čustvene potrebe svojih otrok. Zlorabljen otrok prevzame družinske vzorce nasilnega reševanja konfliktov, kar se izraža v nasilnem vedenju do svojih otrok. Ker je veliko trpinčenih otrok z možganskimi poškodbami, lahko pride do zmanjšanja sposobnosti obvladovanja nestrpnosti in agresivnosti. In nenazadnje, iz roda v rod se prenašata tudi morebitna revščina in nesreča, ki stresno obremenjujeta družino. Poleg tega je prenašanje zlorabe skozi generacije lahko tudi usodna napoved oz. prerokba, ki se izpolni sama od sebe

(dečku pomaga povrniti njegovo odvzeto moškost). Navkljub vsemu pa ne moremo trditi, da bo vsaka žrtev trpinčenja, tudi sama postala nasilnež.

Pri generacijski teoriji je pomembno upoštevanje spola storilca in spola žrtve. Ker so pogostejše žrtve ženske, Langhinrichsen-Rohlingova (v Filipčič, 2002: 58) meni, da viktimizacija s strani matere vpliva na večjo možnost nasilja žrtve do partnerja, viktimizacija s strani očeta pa napoveduje večjo možnost nasilja v družinskem okolju. Kalmusova (prav tam: 59) pa ugotavlja, da je hujše nasilje verjetnejše, če so otroci zgolj opazovalci nasilja med staršema kot pa, če so sami trpinčeni. Pri spolno zlorabljenih otrocih se t. i. viktimizacijski učinek (žrtev postane storilec nasilja) pogosteje kaže v obliki mladoletniške delinkvence, kar je ravno obratno fizični zlorabi, kjer se delinkvenca odraža v odrasli dobi (Pallone v Filipčič, 2002: 62). Nekateri posamezniki, nasilni znotraj družinskega okolja, agresivnost izražajo tudi v interakcijah zunaj njega (generalizacija nasilja). Nasilje nad partnerjem prenesejo v nasilje nad otrokom, kar posledično pomeni več nasilja tudi med brati in sestrami (McCall in Shields v Filipčič, 2002: 61).

Teorijo socialnega učenja ostro kritizirajo feministične teorije: žrtve ženskega spola bi potemtakem povzročile lastno viktimizacijo – krivda za nasilje v družini bi se pripisala ženski. Poleg tega analize (Pallone v Filipčič, 2002: 63) kažejo, da postane zgolj okoli 30% žrtev nasilja v družini orientacije tudi storilcev v družini prokreacije.

2. Teorija izmenjave

Človeške interakcije vodi želja po koristi ter želja po izogibanju ravnanjem, ki tega ne nudijo (kaznovanje, materialni stroški). Če stroški nasilnega vedenja ne presegajo ugodnosti, ki jih takšno dejanje povzroča, se posameznik obnaša nasilno. "Možje so praviloma močnejši od žena, imajo višji družbeni in ekonomski status. Zato lahko uporabijo nasilje brez strahu, da jim bo žena vrnila udarce, jih poškodovala ali jim omejila finančna sredstva za zadovoljevanje lastnih potreb in potreb otrok. Enako velja za odnos med starši in otroki" (Filipčič, 2002: 66).

5.3 SOCIOLOŠKE ALI SOCIOKULTURNE TEORIJE

Sociološke teorije analizirajo pomen socialnih struktur pri pojasnjevanju nasilja. Ker gre za institucije, norme, vrednote in delovanje sistema, poskušajo na makro ravni razložiti paradoks, zakaj je največ nasilja ravno v družini.

1. Teorija konflikta

V industrijski družbi je bila pglavitna vloga matere gospodinjstvo in skrb za otroke, skozi industrializacijo pa se je število njenih vlog povečevalo. Zato so raziskave, ki so potekale pod okriljem teorije konflikta (teorija poudarja ekonomske razlike med družbenimi razredi), pokazale, da je družinsko nasilje neposredno povezano s socialnim stresom. Starši (zlasti matere) so vpeti v socialne vloge z mnogimi obveznostmi, ki jih pogosto ne morejo izpolniti ter poskrbeti za čustvene potrebe otrok (in drugih družinskih članov). Takšno okolje zato pogosto privede do dezorganizacije družine in delinkventnega vedenja otrok.

2. Teorija virov

Bolj ko nekdo nadzoruje vire (oz. več ko ima družbene moči), manjša je uporaba sile in obratno: moški z nizko izobrazbo in slabo plačano službo bo za ohranitev dominantnosti v družini verjetneje uporabil nasilno vedenje. Nasilje se kot vir moči uporabi, če so drugi viri nezadostni oz. jih ni.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je teorija virov preimenovala v teorijo statusne nekonsistentnosti: verjetnost nasilnega obnašanja je večja, kadar sta moč in status posameznika nekonsistentna ali kadar se norme, ki določajo status v družini, spreminjajo (npr. tradicionalna avtoritativna vloga moških se z večanjem vloge žensk manjša).

3. Feministične teorije

Nasilje pojmujejo kot izraz socialne moči: mož ima več moči kot žena, starši več kot otroci. Gre za neenakost in podrejenost. Feministične teorije izhajajo iz domneve, da večino nasilnih dejanj (vsaj najtežjih) izvršijo moški. Z nasiljem želijo doseči (upravičeno) moč oz. vladavino, s čimer ženske degradirajo v svojo lastnino. Primarna socializacija ima pri tem pglavitni pomen. Tradicionalna socializacija "učí" deklice "kako postati žrtev", dečke pa "kako postati storilec kaznivih dejanj". Deklice morajo biti poslušne ter pasivne, njihovi pglavitni nalogi v odrasli dobi pa sta zlasti gospodinjstvo in skrb za otroke. Nasprotno od

tega so dečki močni, predani zunanji sferi ter imajo vse pod nadzorom. "V nasprotju s prevladujočim mnenjem, da so pretepe ne ženske nemočne žrtve ali provokatorice nasilja, pojmuje feminizem pretepe ne ženske kot posameznice, ki so preživele zastrašujočo izkušnjo in, ki imajo veliko sposobnost prilagajanja in moči" (Filipčič, 2002: 84).

Finkelhor (v Cossins, 2000: 55 – 56) navaja štiri razloge, zakaj bi morali razumeti spolno zlorabo otrok kot problem socializacije moških. Prvi razlog je ta, da vidijo moški potrebo po spolnosti kot način potrditve svoje ustreznosti, kot del moške identitete. Potrebo želijo zadovoljiti tudi, če je njihov spolni partner otrok. Drugi vzrok tiči v tem, da so moški zmožni ločevati med spolnostjo in razmerjem. V spolnost se podajo tudi brez ljubezni, kar ni ženska lastnost. Tretjič, ženske se v nasprotju z moškimi že zgodaj naučijo ločevati spolne in nespolne oblike naklonjenosti. In četrtič, skozi socializacijo se naučimo, kako naj bi ustrezen partner izgledal: ženske iščejo moškega, ki je starejši in višji od njih, moški pa kot partnerko raje izberejo mlajšo in manjšo kakor so sami.

Vendar pa večina raziskav ni uspela potrditi feminističnih teorij, nekatere so prišle do popolnoma nasprotnih rezultatov: pretepe ne žene ocenjujejo sebe na liberalen, moža pa na tradicionalen način.

6. SPOLNA ZLORABA OTROK

Spolne zlorabe otrok so realen družbeni pojav in problem, o katerem smo v Sloveniji začeli govoriti dokaj pozno (šele konec osemdesetih let prejšnjega stoletja). Gre za kazniva dejanja kot so spolna zloraba slabotne osebe, spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let in kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja. So fenomen, za katerega je izjemno težko najti rešitev, saj se pojavlja v vseh kulturah. Kljub temu pa se tabuji podirajo in o njih se govori čedalje več, k čemur so veliko prispevala ženska gibanja v kampanjah proti spolnemu nasilju. Leta 2002 je steklo poglobljeno spremljanje nasilja nad otroki v domačem, družinskem okolju. Spolno zlorabljeni otroci so pogosteje odkriti v centrih za socialno delo, ki imajo ustanovljen multidisciplinarni tim (zanemarjanje, psihološka zloraba in sum o neustreznem ravnanju v centrih, ki tega tima nimajo), več kot 10% zlorab pa se razkrije na Združenju proti spolnemu zlorabljanju. V Sloveniji lahko opazimo različno občutljivost glede te problematike, saj je mogoče pohvaliti odziv tožilstev, na drugi strani pa opozoriti na izjemno mlačnost in sprenevedanje Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Poleg tega se mnoge zadeve zaključijo šele po več letih, predvsem v primerih, ko gre za nepriporne zadeve.

6.1 KAJ JE SPOLNA ZLORABA

Definicije spolne zlorabe se med seboj razlikujejo glede na družbeno okolje, zgodovinsko obdobje, kulturo in strokovni profil oseb, ki jih postavljajo. Kjer je kultura ozaveščanja dovolj velika, so lahko definicije zelo kratke in jedrnato opišejo zlorabo: "O spolni zlorabi otroka govorimo takrat, ko odrasli uporabi dečka ali deklico za zadovoljevanje svojih spolnih potreb" (Aničić, 2002: 150). Nekoliko daljša, zelo opisna definicija pa pravi, da je spolna zloraba "udeležba nepreskrbljenih otrok v spolnih aktivnostih z odraslo osebo ali osebo, ki je starejša ali večja od njih, pri katerih je otrok zlorabljen kot spolni objekt za zadovoljevanje spolnih potreb ali želja osebe, ki je starejša od njega in pri katerih sam nima možnosti, da bi izbiral ali bo privolil v spolno aktivnost ali ne zaradi neenakih moči v odnosu med njim in drugo osebo" (Zloraba otrok – nasilje v družini, Zaščita otrok, 2002: 9).

Praviloma pomeni vedenje, ki se ponavlja – redko se namreč pojavi kot enkratno dejanje. Odrasel človek ali mladostnik je v odnosu do otroka vedno v položaju močnejše osebe, otrok ji zaupa in je odvisen od nje. Zaradi nezmožnosti svobodnega odločanja zloraba otrokovemu

nadaljnemu razvoju v avtonomno osebnost zelo škoduje. Seksualnost je namreč za ljudi najbolj osebna zadeva, zato spolne zlorabe pomenijo vdor v otrokovo življenje, njegovo spolnost, njegovo intimnost. So travma za celotno življenje, saj žrtev težka najde občutke varnosti, samozavesti in zaupanja.

Pomembna razlika med posilstvom otroka in odrasle osebe je ta, da storilec pogosto brez sile ali grožnje doseže spolne aktivnosti otroka, pri čemer najpogosteje izkoristi svoj nadrejeni položaj in čustveno odvisnost oz. slepo zaupanje otroka do njega. Vodilni motiv ni želja po spolnosti, temveč želja po dokazovanju moči in nadzorovanju ter poniževanju drugega. Žrtev torej ne rabi biti spolno privlačna, temveč mora biti zgolj na dosegu za nadzorovanje.

Spolna zloraba označuje kompleksno dejanje, ki lahko obsega (Frei, 1996: 12 - 13): otipavanje otrokovih spolnih organov (z namenom, da se storilec prepriča, če je otrok čist, če ima infekcijo, zajedalce...); poučevanje otroka o spolni vzgoji; siljenje otroka, da se dotika spolnih organov odraslega oz. lastnih spolnih organov (pri čemer odrasli pogosto onanira); siljenje, da otrok opazuje golega odraslega; samozadovoljevanje pred otrokom; siljenje otroka, da gleda pornografske filme ali slike; siljenje, da je navzoč pri spolnem odnosu odraslih; tepežkanje otroka po goli ritki (odrasla oseba se s tem spolno vzburi); siljenje otroka k igram, ki prikrito služijo vzburljenju odraslega ("Zmeraj si imel/a tako rad/a lešnikovo kremo. Tule med nogami sem si jo na debelo namazal, lahko jo polizeš!"); siljenje otroka k spolnemu odnosu (oralno, vaginalno, analno) – posilstvo; otroško prostitucijo, snemanje erotičnih ali pornografskih filmov; grožnjo odraslega (tudi s telesnim nasiljem) ter pridobivanje otroka z darili ali igranje na karto sočutja, če otrok ne želi sodelovati.

Olga Dečman Dobrnjič (2004: 37 – 38) deli dinamiko spolnih zlorab v družini na štiri faze. Prvič se zloraba zgodi nenadoma, v času, ko je storilec sam z žrtvijo. Običajno storilec žrtev boža po telesu in se je dotika - do posilstva načeloma ne pride. Otrok poskuša razumeti vedenje storilca in verjame obljubam, da se to ne bo več ponovilo. Ob tem občuti krivdo, nemoč in obup. Ker o zlorabi molči, storilec na moči in nadzoru pridobiva, zato dejanje ponovi (2. faza). Otrok mora že bolj sodelovati ter ga zadovoljevati na različne načine. Kljub temu še vedno molči, zato zlorabe okolica ne opazi. V nadaljevanju se zloraba dogaja vse pogosteje, žrtev je tudi posiljena (3. faza). Želi se braniti, a storilca ni sposobna izdati. Če družinski člani ukrepajo (najpogosteje se iz okolja umakne žrtev), se zloraba preneha, če pa nasilje tolerirajo, se zloraba nadaljuje. Ker otrok trpi neznosne bolečine (psihične in fizične),

se odloči izdati storilca in spregovori o zlorabi (4. faza). Pomoč poišče zunaj družine: pogosto odide od doma ter storilca prijavi.

O spolni zlorabi molčijo poleg storilca in žrtve torej tudi ljudje, ki nimajo osebnih izkušenj z zlorabljanjem: verjamejo, da nasilja ni veliko in, da posledice niso hude; se laže poistovetijo s storilcem kot z žrtvijo ali pa se bojijo za lastno varnost (Zaviršek v Bass, 1998: 9). Zloraba spada v sfero zasebnosti, zato naj bi tam tudi ostala. Kljub temu pa vemo, da družbeno in delovno okolje vplivata na nasilno vedenje, zato nasilje ne more biti stvar zasebnosti. Olga Dečman Dobrnjič (2004: 28 - 29) meni, da je javnost tolerantna do nasilja, čeprav hkrati obsoja ljudi, ki za zlorabljanje vedo, a ne ukrepajo. Za zlorabo naj bi namreč vedelo vsaj šestnajst ljudi, ki pa jo želijo opravičiti na različne načine. "Država po zakonu sicer preganja storilce, vendar politika, ki ima moč in oblast, iz različnih razlogov simpatizira s širšo javnostjo, ki ima preveč strpen odnos do nasilja, do določenih meja sprejema njene norme obnašanja in jih vpenja v vsebino zakonskih določil" (prav tam: 29).

6.2 KDO SO STORILCI

Pedofil je metafora in metonimija tipično sodobnih tveganj: pri njem namreč nikoli z gotovostjo ne veš, kje se nahaja. Lahko je kjer koli ali kdor koli (npr. duhovnik, učitelj, trener, varuh, sosed, sorodnik, zdravnik ali pa dobrodušen striček z bonboni).

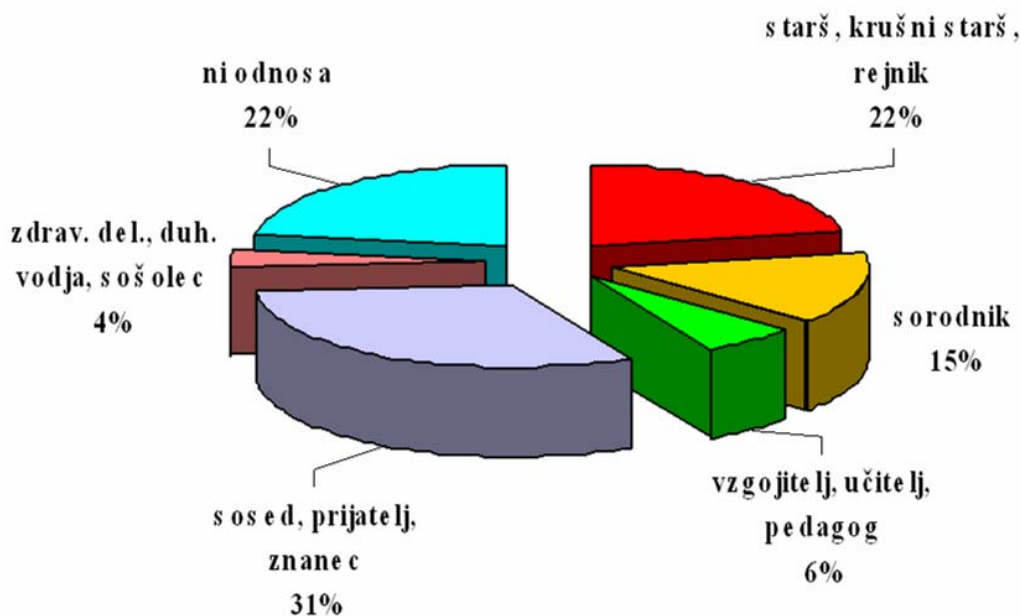
(Kanduč, 2003: 243)

Storilcev ne moremo prepoznati na prvi pogled, saj se v vsakdanjih situacijah vedejo povsem običajno. Največkrat gre za osebe, ki jih otrok pozna, jih ima rad in jim zaupa. Čeprav bi morali imeti otroci v družini občutek zaščite, varnosti in podpore, sta družina in ožji krog družinskih prijateljev prostor, kjer se dogaja največ spolnega nasilja. Najpogosteje gre namreč za nasilje izvajano s strani sorodnikov moškega spola – oče, očim, materin prijatelj. Sledijo jim širši družinski člani (stric, brat, bratranec, stari oče) ter širši družinski krog (učitelji, vzgojitelji, pediater in osebe, ki pazijo otroka v času odsotnosti staršev). Izjemno majhno število storilcev je otroku neznanih.

Raziskava v evropskem prostoru (May – Chahal in Herczog, 2003: 6) je pokazala, da 74% anketiranih oseb meni, da so storilci otroku neznanе osebe (v primeru, da niso, 71% oseb

pravi, da je potem povzročitelj očim). Kot vzroke zlorabe so anketiranci navajali alkohol (94%), droge (93%) ter viktimizacijo storilca v otroštvu (77%). Kar 91% oseb trdi, da bi bile potrebne višje kazni za storilce. Statistični podatki za štiri evropske države pod okriljem študije CAPCAE leta 2001, kažejo, da anketirane osebe v Nemčiji in na Nizozemskem v veliki večini (43% in 30%) menijo, da je storilec oče, v Veliki Britaniji očim (29%), v Belgiji pa, da gre za enega izmed moških sorodnikov (27%) (prav tam: 21).

Slika 6.1: Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let RS od leta 1999 do 2001 - odnos osumljencev do žrtev

Vir: <http://policija.si/si>, UKP GPU, 16. 3. 2005.

Poleg družinskih članov so storilci tudi vrstniki. Sovrstnike otipavajo, božajo, jim kažejo pornografsko literaturo ter jih silijo k spolnemu odnosu. Po podatkih naj bi bilo med tistimi osumljenci, ki so prikazovali in izdelovali pornografsko gradivo (kaznivo dejanje po 187. členu Kazenskega zakonika RS) v obdobju 1999 do 2001 35% sorodnikov, 31% sosedov, prijateljev oz. znancev, 24% staršev, 10% storilcev pa do žrtve ni imelo odnosa (<http://policija.si/si>, UKP GPU, 16. 3. 2005). V enakem obdobju je bilo v odnosu do žrtve med osumljenci 31% sosedov, 22% staršev, krušnih staršev ali rejnikov, 15% sorodnikov, 6% vzgojiteljev, učiteljev oz. pedagogov, 4% zdravstvenih delavcev, duhovnih vodij ali sošolcev,

22% oseb pa ni imelo odnosa z žrtvijo (glej sliko 6.1) (prav tam). Za spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let, je bilo leta 2003 osumljenih 15, leta 2004 pa 28 mladoletnikov. (<http://www.policija.si/si>, GDP CPD, 30 . 5. 2005). Mladi, ki se do otrok, ki še niso stopili v fazo pubertete, spolno agresivno vedejo, povzročijo manj zlorab nad tujci, izkažejo manj nasilja v zlorabah in imajo večje psihosocialne težave, kakor mladi, ki zlorablajo pubertetne otroke (Hunter in drugi, 2004: 233). Večkrat postanejo te mlade osebnosti odrasli povzročitelji spolnih zlorab. Tabela 6.1 kaže število osumlencev spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let. Število primerov kaznivega dejanja in število osumlencev se razlikujeta, ker v nekaterih primerih več osumlencev hkrati zlorablja žrtev oz. isti osumljenec zlorablja več žrtev hkrati.

Tabela 6.1 : Kazniva dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, v RS od leta 1990 do 2000

leto	število	
	KD	osumljenci
1990	64	66
1991	92	90
1992	76	72
1993	83	84
1994	102	109
1995	89	89
1996	88	83
1997	117	114
1998	176	167
1999	159	157
2000	147	141

Vir: Batis, Roman (ur.) (2001): Statistični letopis MNZ in policije 2001. Ministrstvo za notranje zadeve RS, Ljubljana, str.155.

Storilce zasledimo tako med preprostimi delavci kot tudi med izobraženci (zdravniki, direktorji, ugledni poslovneži, profesorji, inženirji). Po mnenju Vlaste Nussdorfer se storilci spolnih zlorab razlikujejo od oseb, ki storijo kaznivo dejanje posilstva, zlasti po tem, da so le-ti neizobraženi (osebni razgovor, 29. 3. 2005). Vendar se, dodaja Katja Bašič, tisti, ki imajo

spolno nagnjenje do otrok, pogosteje zaposlujejo v poklicih, kjer je stik z otroki lažji (osebni razgovor, 31. 1. 2005). V letih 1995, 1996, 1997 in 1998 je bilo v Sloveniji 63% osumljencev z nižjo izobrazbo, 14% s srednjo, 3% z visoko, 14% brez strokovne izobrazbe, 3% nekvalificiranih in 3% kvalificiranih osumljencev (glej tabelo 6.2).

Tabela 6.2: Izobrazba osumljencev kaznivega dejanja spolne zlorabe

	nižja	srednja	visoka	brez	nekv.	kvalif.	skupaj
183 – spolni napad na otroka	46	9	2	11	2	2	72

Vir: <http://www.geocities.com/savli68/dip2.html>, 9. 1. 2005.

Včasih je v družbi veljalo prepričanje, da so povzročitelji spolnih zlorab zgolj moški. Danes vemo, da so osebe, ki zlorablajo, tako moškega kot ženskega spola, čeprav še vedno izdatno prevladujejo moški storilci: 92 do 99% ženskih žrtev in 65 do 68% moških žrtev je zlorabil moški (Fergusson in Mullen v May-Chahal in Herczog, 2003: 12). Podatki za kazniva dejanja z elementi nasilja v družini za Slovenijo kažejo, da je 88% osumljencev moških, 12% pa žensk (<http://policija.si/si>, GDP CPD, 2005). Storilci dejanje zelo sistematično načrtujejo in z žrtvami (ter ožjim družinskim krogom) manipulirajo, s čimer zmanjšujejo tveganje razkritja zlorabe. Ethier, Couture in Lacharité (2004: 13) so v štiriletni študiji, ki je vključevala 56 mater, nasilnih do svojih otrok (oz. visokim tveganjem za nasilje), prišli do zaskrbljujočih rezultatov. Pri ženskah, ki so bile kot deklice premeščene v rejništvo, je bilo tveganje za agresivno vedenje 3'7-krat večje, pri tistih, ki so bile spolno zlorabljene, 3'5-krat večje in pri tistih, ki so kot adolescentke pobegnile od doma, 3'02-krat večje kot pri ostalih.

Waiss in Gallé, (1996: 46 - 47) navajata nekaj splošnih prepričanj glede storilk. Zloraba s strani žensk naj ne bi bila tako pretresljiva kakor s strani moških. Vendar pa izkušnje in izjave žrtev dokazujejo, da zloraba ni manj travmatična - ravno tako povzroča strah, sram in brezizhodnost. Ženske naj bi bile pri zlorabljanju manj nasilne. Tudi to ni res. "Ženske uporabljajo skoraj vsakdanjo obliko nasilja – zato jih skoraj ni mogoče odkriti" (prav tam: 50). Storilke naj bi bile zlorabljene tudi same. Temu kljubuje statistika: če je toliko več zlorabljenih deklet kot fantov, bi morale biti tudi mnogo več storilk. In nenazadnje, ženske naj

bi k temu prisilil moški. Obstajajo primeri, kjer starša skupaj zlorabljata otroka oz. moški zlorablja ženo in otroka. Torej nekatere storilke zlorablja tudi na lastno pobudo.

Starost storilcev in storilk ni določena, saj so le-ti spolno nasilni v vseh starostih: nobena redkost niso storilci, stari 70 let (na Združenju proti spolnemu zlorabljanju so se seznanili s storilcem, starim celo 96 let). Nekateri so aktivni že v najstniških letih, nekateri kasneje, obstajajo pa tudi takšni, ki postanejo nasilni v starejših letih. Najpogostejša starost storilcev se giblje med 20. in 40. letom starosti – ko smo ljudje tudi najbolj spolno aktivni.

Prevladuje prepričanje, da postanejo ljudje storilci zaradi lastnih izkušenj z zlorabo v otroštvu. Največ spolnih zlorab namreč doživijo otroci v starosti štiri do devet let (frekvenca zlorab se dvigne zlasti v starosti med šest in osem let) – v obdobju, ko želijo otroci najbolj ugajati staršem. Čeprav so v času zlorabljanja trpeli hude muke, trpinčijo in zlorablja tudi svoje otroke (enega ali vse). "Večina storilcev je v resnici povratnikov – po statističnih podatkih vsak storilec v povprečju izkoristi osem otrok" (prav tam: 37). To vedenje lahko razložimo z željo po nadzoru, saj kot otroci kontrole nad seboj niso imeli. Med lastnosti, ki naj bi prispevale k nagnjenju do spolnega zlorabljanja, spadata tudi pomanjkanje čustvenih vezi v otroštvu in pomanjkanje zmožnosti za vključitev v normalni odrasli intimni odnos (Seidman, Marshall, Hudson in Robertson v Cossins, 2000: 67). Poleg tega vpliva na zlorabo tudi slab odnos z zakonskim partnerjem. Kljub temu pa veliko nasilnežev nima kriminalne preteklosti in deviantnega vedenja ne posnema.

Bouwkamp (1996: 19 - 21) ločuje šest tipov osebnosti storilca. Pasivni odvisni storilec je negotov, zaprt vase in socialno manj spreten, do žene se vede kot odvisen otrok. Ko se na njegove potrebe žena ne odziva več, začne spolno občevati s hčerko. Agresivni dominantni storilec je nasproten prvemu: za ženo si izbere negotovo in neodraslo osebo, ob kateri se počuti močnega. Če žena njegovih potreb ne zadovoljuje, se zateče k hčerki. Omenjena tipa prevladujeta, saj spada 85% storilcev v okviru teh lastnosti. Naslednji je psihopatski storilec. Ima kriminalno preteklost, je spolno promiskuiteten, nima odnosa do svoje vesti, ne pozna občutkov obžalovanja in krivde. Psihotični storilec izvede dejanje, ko njegove notranje zavore popustijo zaradi psihoze. Njegovo vedenje je nepredvidljivo, duševno ni sposoben obvladovati spolnih vzgibov, prisotne so tudi hude psihiatrične motnje (fantazija, prividi). Alkoholični storilec stori zlorabo le, če je skrajno pijan in, če je pod velikim čustvenim

pritiskom. Zadnji storilec se imenuje pedofilni. Zanj je značilna izključna spolna usmerjenost na otroke, čeprav je včasih spolno dejaven v lastni generaciji in je lahko tudi poročen.

Nekateri strokovnjaki (npr. Groth v Elliott, 1996: 64 - 67) pa ločujejo storilce na pedofile in zatrte storilce. Pedofili se spustijo na raven otroka, z njim se želijo spoprijateljiti in se igrati, poleg tega tudi sebe doživljajo kot otroka. Ko začne otrok kazati znamenja fizične zrelosti, se pedofilov interes zanj izgubi. "Pedofili torej v sebi večkrat nosijo nekatere karakterne značilnosti Petra Pana, ki pravzaprav noče odrasti in ne mara imeti opravka z odraslimi. Otroci zanje pomenijo odsev njihove lastne narcisoidnosti" (prav tam: 64). Zatrti storilci pa se vedejo kot odrasli in želijo otroka podrediti svojim potrebam, željam. Navadno so poročeni ali pa imajo stalno razmerje – torej imajo oz. so imeli spolno razmerje z odraslo osebo. Tako pedofili kot zatrti storilci pa niso zmožni nadzorovati svojega življenja, trpijo za pomanjkanjem samospoštovanja in imajo nezmožnost empatije v druge ljudi.

Ljudje, ki zlorablajo, potrebujejo občutek moči, kontrole in nadvlade nad drugimi, ki ga lahko zadovoljijo le v odnosu s šibkejšo, nemočno osebo. "Večja ko je identifikacija s tradicionalnimi diskurzivnimi spolnimi položaji, večja je verjetnost, da bo pri moških fizično in spolno nasilje sredstvo za ohranjanje ali vzpostavljanje razrušenih fantazij o identiteti in moči. Pri ženskah to nasilje dobi drugačno naravo, bolj je usmerjeno vase in je manj vidno, odločilno pa je odvisno od lastnega pozicioniranja kot ženske in od izkušenj preteklega nasilja" (Zaviršek v Bass, 1998: 21). Sami sebe prepričujejo, da imajo pravico do tega, da so dolžni popeljati otroke v svet spolnosti, da je to izraz njihove ljubezni do otrok. Mislijo le nase, na svoje ugodje, hkrati pa pozabljajo, kakšno trpljenje povzročajo žrtvam, saj so prepričani, da v tem uživajo tudi otroci. "To počnem, ker si moja druga žena.", "Naj ga dam vate, da te ne bo bolelo takrat, ko bo to storil tvoj fant.", "Dovolj si stara, da imaš lahko otroka in rad bi ti ga naredil." (Goodwin, 1989: 78). Takšne in podobne izgovore navajajo očetje, očimi, strici, dedki..., ko spolno zlorablajo žrtve in želijo upravičiti svoje dejanje.

Storilci se na zlorabo pripravljajo več mesecev, včasih celo let. V domišljiji si predstavljajo potek dogajanja, a ne na otroku, temveč na sebi: predstavljajo si, da je otrok njih izbral za svoj objekt, njih masturbira, oralno zadovoljuje. Igrajo torej pasivno vlogo – z namenom, da bodo pri morebitnem odkritju lahko "dokazali", da so žrtev oni sami. Ob soočenju z zlorabo namreč storilci najpogosteje prevalijo krivdo na žrtev ali na partnerja. Prepričani so, da niso storili ničesar slabega. Jean M. Goodwin (1989: 78 - 79) navaja sledeče reakcije in izgovore

storilcev ob razkritju zlorabe: "Moral sem piti. Ne spomnim se.", "Z ženo sva seksualno nekompatibilna.", "Sama je prišla v posteljo in to gola. Kaj naj bi storil?", "Storil sem to, kar bi storil vsak moški.", "Nikdar nisem pomislil na to, da bi otroka bolelo.", "Nikdar ji nisem rekel, da naj pride v sobo. Samo vrata sem pustil odprta."

Vse več pedofilov išče svoje žrtve preko interneta: zbirajo material, ga kopicijo na računalniku in ob pogledu na fotografije otrok masturbirajo. Včasih celo stopijo v stik z žrtvijo, zlorabijo njeno nedolžno zaupanje in jo spolno zlorabijo. Otroška pornografija na spletu pomeni novo dimenzijo spolnih zlorab, zato morajo strokovnjaki razviti mnoge strategije za uspešno reduciranje tega ilegalnega vedenja. Vstop v stanovanje pedofila odobri sodnik, prisotne morajo biti tudi priče. V Sloveniji takšnega pregona zaenkrat še ni veliko.

Leta 1994 so ZDA v zvezni zakonodaji sprejele posebne določbe, ki so priporočale državam, da sprejmejo zakonodajo, ki zahteva od obsojenih storilcev spolne zlorabe, da se registrirajo na policiji. Obsojenci bi morali dovoliti, da se objavijo njihovi podatki (ime, naslov), vključno z njihovimi fotografijami. Prototip takšnega zakona so samo mesec dni kasneje sprejeli v državi New Jersey. Zakoni so se imenovali po žrtvah spolne zlorabe, kar odraža tudi družbeno klimo, v kateri so se zakoni sprejemali: "...ozračje, nabito s čustvi strahu in maščevalnosti ob konkretnih primerih" (Filipčič, 2002: 155). Zato ne morejo pomeniti racionalne rešitve.

V zadnjih letih so se tudi v Evropi pojavile zahteve javnosti po objavi imen. Vendar pa obstajajo proti temu mnogi argumenti. Eden izmed njih je ta, da večina žrtev pozna storilca (najpogosteje je to član družine) in se z razkritjem imena nevarnost za zlorabo otrok ne bi zmanjšala. Javnost bi s tem zlahka identificirala žrtev in tako vplivala na njeno rehabilitacijo. Zaradi močne stigmatizacije bi se žrtve tudi težje odločale za prijavo zlorabe. Poleg tega mora država vsem zagotavljati osnovne človekove pravice. Ko bi storilec kazni prestopil, bi objava njegovega imena pomenila dodatno kaznovanje, kar bi bilo v nasprotju s pravico do zasebnosti. Stigmatizacija bi vplivala tudi na težjo ali celo onemogočeno rehabilitacijo. "Ker je zloraba neke vrste "kronična bolezen", težava, motnja, ni dovolj samo kazni, temveč je nujno potrebna tudi ustrezna terapevtska pomoč" (Bain in Sanders, 1996: 49). Ljudje bi z označevanjem storilcev dobili tudi lažen občutek varnosti ter ne bi občutili strahu pred morebitnimi storilci.

Waiss in Gallé (1996: 146) menita, da je storilce potrebno vključiti v terapijo (v nekaterih državah v Evropi je to po zakonu obvezno), saj morajo prevzeti odgovornost za izkoriščevalski odnos do žrtev in tako zmanjšati tveganje za ponovitev kaznivega dejanja. Najprej vsak storilec sicer zanika zlorabo in se predstavi kot žrtev spleta nesporazumov, spletk, vendar kasneje v najboljšem primeru prepozna lastno dejavnost načrtovanja in izvajanja zlorabe, se vživi v žrtev in prevzame odgovornost za spolno zlorabo ter se nauči nadzorovati samega sebe, svoje nagone in potrebe. Vlasta Nussdorfer meni, da bi tistim storilcem, ki želijo sodelovati v resocializacijskem postopku, lahko ponudili določene bonitete npr. nekoliko hitrejši odhod iz zapora (osebni razgovor, 29. 3. 2005).

6.3 ŽRTVE SPOLNEGA NASILJA

Ali se oseba lahko spominja zlorabe, ki je v resnici ni doživela? Ali se otroci lahko lažejo o tem, da jih odrasli zlorablajo? Načeloma to ni možno, saj si otroci tega ne izmišljajo. Zlorabo pogosto celo izbrišejo iz spomina in se spomnijo nanjo šele ob posebnem sprožilnem dražljaju. Včasih pa se vendarle zgodi, da otroku kdo od bližnjih razlaga, da naj bi bil zlorabljen (morda ima odrasli takšna prepričanja zaradi vere ali vzgoje), zato začne v to verjeti. Občasno si zlorabo izmislijo tudi starejši otroci, zlasti v primeru, če si mati izbere partnerja, ki otroku ni všeč oz. v primeru sprevrženih seksualnih fantazij otroka oz. najstnika. Poleg tega je pod posebnimi pogoji možno vnesti v človeka tudi določene spomine (De Angelis v Rus Makovec, 2003: 79). Zagovornike prepričanj o tem, da gre za lažne navedbe, pa je mogoče najti predvsem med storilci, ki ne želijo sprejeti lastne odgovornosti.

Mlajši kot je otrok, težje prepozna, da gre za zlorabljanje. Včasih se mu dejanje na začetku zdi prijetno, vendar sčasoma preraste v gnus, strah, umazanost, izkoriščenost, obup. Ko pride do tega spoznanja, je že prepozno zanj. Zaradi začetnega neupiranja in "sodelovanja" ga ima storilec v pesti: s tem ga izsiljuje, mu grozi ter ga ustrahuje s posledicami. "Ena izmed strategij povzročiteljev je tudi ta, da otroka prepričajo v njegovo krivdo za nastalo nasilno situacijo" (Aničić, 2002: 151). Nekateri otroci pa jemljejo zlorabo kot igro - v spolnih dejanjih celo uživajo. Z vstopom v puberteto ugotovijo, da je to vedenje neprimerno in kaznivo, občutijo strah, sram, krivdo (enake občutke imajo tudi, če se zloraba odkrije). Vendar naj dodamo, da le redko kateri otroci v tem uživajo.

Ena izmed slovenskih žrtev, Ema (ime je izmišljeno), pravi: "Zadnjih nekaj let se tudi jaz ukvarjam z dogodki iz otroštva. Nikoli nisem posvečala posebne pozornosti vsemu skupaj. Pa vendar mora biti nekaj narobe, če vseeno ne morem o tem z nikomer spregovoriti. Niti z najboljšo prijateljico, kaj šele s starši, čeprav je ravno družinski prijatelj izkoristil moje otroštvo in nekako sedaj čakam, da bo umrl in bom potem vprašala starše, če so sploh vedeli, kaj se je dogajalo, čeprav mi razum pravi, da verjetno niso imeli pojma. Ne morem določiti, kdaj se je začelo, nekako kot 6-letna se spomnim, da me je božal in, da mi je bilo všeč, ker sem doživela tudi orgazme, zato sem celo sama hotela kdaj k njim na obisk. Zato pa tudi slaba vest, ker sem nekako sama iskala bližino in to sploh nisem pomislila, da bi bilo kaj slabega. Vsega skupaj nekajkrat imam v spominu, potem se je pa prenehalo. Najbolj me pa bega, da pravzaprav sploh ne obsojam storilca, ampak sem mu na nekakšen način hvaležna, ker me je naučil doživeti orgazem!? Kajti v spolnosti na srečo nisem imela problemov in jo gledam še vedno kot nekaj lepega in normalnega! Ali sem imela srečo ali imam vseeno posledice, ki jih sedaj pripisujem drugim dejavnikom ali pa lahko takšni dogodki iz otroštva ne zapustijo nobene škode? Ali je to torej tudi potem spolno nasilje?"

Vir: <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=435&t=435>, 10. 2. 2005.

Otroci, ki odraščajo pri bioloških starših, so redkeje žrtve spolnega nasilja kakor otroci, ki odraščajo pri krušnih starših, saj je čustvena vez med očimom in otrokom pogosto šibkejša. Poleg tega je starostna razlika med očimom in otrokom velikokrat manjša, kar lahko še hitreje privede do seksualizacije razmerja. Zato imajo ključno vlogo varuha pred spolnimi zlorabami matere. Deklice, ki so spolno zlorabljene, imajo pogosto spolno frigidne, čustveno šibke in submisivne matere, ki hčerke spodbujajo, da naj se v družini vedejo kot žene in matere.

Žrtve spolnega nasilja so tako dekleta kot dečki. V veliki večini prevladujejo dekleta, vendar se število zlorabljenih dečkov povečuje. Zaradi svoje ljubezni in zaupanja do očeta so deklice še posebej izpostavljene spolnemu nasilju. Menijo, da je spolnost odraz očetovske ljubezni in naklonjenosti do njih, saj ne morejo verjeti, da bi jim ljub človek prizadejal bolečino, zlo, izdajo. Pogosto celo ščitijo storilca in iščejo izgovore za opravičevanje zločina. Ker je storilec navadno edina odrasla oseba, s katero imajo nek poseben odnos, ga v strahu pred osamljenostjo raje varujejo, kakor, da bi ga izdale. Kljub temu pa se mnoga dekleta pred pedofilom pogosto umikajo, skrivajo. Na vsak način si želijo preprečiti zlorabo in nadzorovati nastalo situacijo, zato so ves čas v obrambni pripravljenosti: vedo, kje se storilec giblje in ob

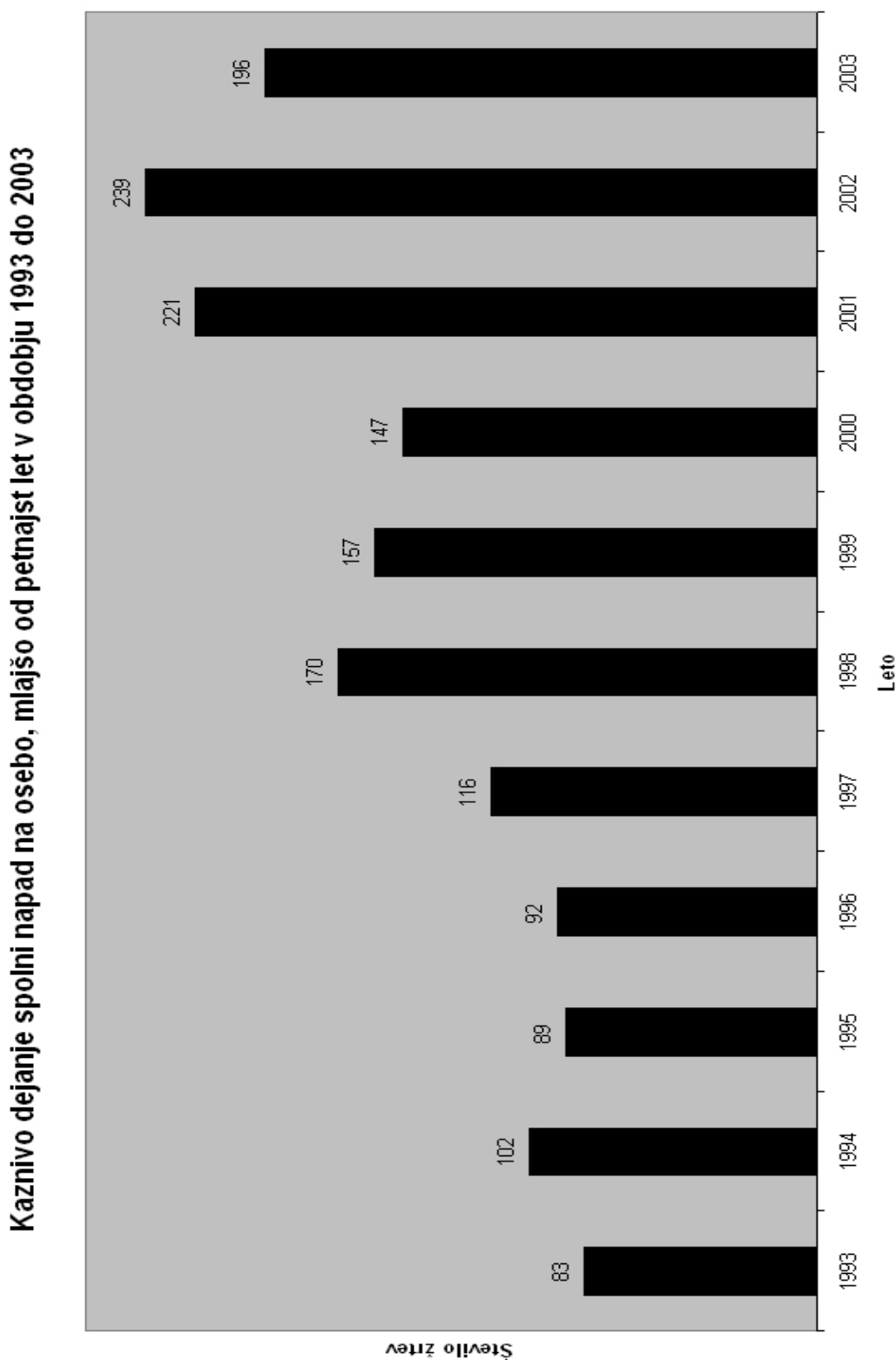
katerem času se bo vrnil domov. Osredotočenost na storilca povzroči odtujenost samim sebi, premoč storilca pa jim še dodatno zmanjša občutek lastne vrednosti.

Ker se večja število zlorabljenih dečkov, pogledimo, kako le-ti reagirajo na spolno zlorabo. Pogosto se sramujejo dejstva, da je storilec istega spola, saj se panično bojijo, da so zaradi tega homoseksualci. Poleg tega si jih je moški podvrgel in jih s tem prisilil v vlogo poslušne in podrejene ženske. "Z doživeto zlorabo se *pretrga vez s klasično predstavo o moškem*, po kateri ima fant vedno nadzor in oblast nad situacijo, ne pozna strahu ali negativnih čustev – razen jeze, se je vedno pripravljen braniti, vse narediti sam in se venomer uveljavljati" (Waiss in Gallé, 1996: 79). Deček misli, da je homoseksualen tudi v primeru storilke, saj kot pravi fant ne bi smel biti v podrejeni vlogi, temveč bi moral z žensko uživati. Zato se marsikdaj do punc in žensk v svojem okolju obnaša mačistično in napadalno.

Potrebno se je zavedati, da so dejanske številke zlorab precej višje od tistih, ki pridejo v javne statistike - letno naj bi namreč prišlo do okoli tisoč zlorab. V našem prostoru (Sloveniji) do sedaj še ni bila narejena nobena natančna statistična raziskava o njihovi pogostosti. Je pa Katja Bašič v 18-letni raziskavi (do vključno z letom 1998) ugotovila, da je bilo med storilci 98% moških, povprečna starost žrtve pa je bila kar 13 let (predvsem, ker žrtve pred tem niso imele možnosti komu povedati za zlorabo) (osebni razgovor, 31. 1. 2005). Bašičeva je navedla tudi podatek, da je Janez Musek pred nekaj leti ugotovil, da smo Slovenci nasilnejši kakor drugi narodi v Evropi.

Podatki za desetletno obdobje – od leta 1993 do leta 2003 - kaznivega dejanja spolnega napada na otroke, mlajše od 15 let, so prikazani na sliki 6.2. Iz slike je razvidno, da je bilo najmanjše število uradno prijavljenih žrtev zaznano leta 1993 (83), torej prvo leto obravnavane raziskave v diplomski nalogi, sledita mu leto 1995 (89) in leto 1996 (92). Najvišje število zlorabljenih žrtev je bilo zaznati leta 2002 in sicer 239, kar je skoraj 3-krat več, kakor leta 1993. Sledita mu leto 2001 (221) in leto 2003 (196). Leta 2004 so v Sloveniji zaznali 218 primerov spolnega napada (<http://www.policija.si.si>, GDP CPD, 20. 6. 2005). Podatek, da je v zadnjih letih moč opaziti višje število spolnih napadov, priča o tem, da so otroci bolj ozaveščeni o prepovedanih spolnih dotikih, hkrati pa so o njih bolj pripravljeni spregovoriti ter storilca prijaviti. Poleg tega osebe, ki so v stiku z otroki (ožji družinski člani, sorodniki, profesorji, zdravnik...), čedalje hitreje prepoznavajo znake spolnega napada ter o njih poročajo pristojnim organom.

Slika 6.2: Kaznivo dejanje spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let v obdobju 1993 do 2003*

Vir: (2004) Združenje Proti Spolnemu Zlorabljanju. 10 obletnica delovanja. Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Ljubljana, str. 10.

* podatki o številu žrtev spolne zlorabe se pri različnih institucijah (MNZ RS, Združenje proti spolnemu zlorabljanju...) med seboj nekoliko razlikujejo

Leta 1997 so multidisciplinarni timi obravnavali 84 domnevno spolno zlorabljenih otrok (starih do štirinajst let) in 41 mladostnikov (starih med petnajst in osemnajst let). Leta 1998 74 otrok (od tega 11 otrok starih od nič do šest let ter 63 otrok med sedmim in štirinajstim letom starosti) in 34 mladostnikov, leta 1999 112 otrok (29 starih od nič do šest let ter 83 med sedem in štirinajst let) in 33 mladostnikov, leta 2000 pa 100 otrok in 63 mladostnikov, ki so bili domnevne žrtve spolnih zlorab (Zloraba otrok – nasilje v družini, zaščita otrok, 2002: 131 in Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2002, 2003: 199).

Po podatkih državnega tožilstva je bilo od leta 1995 do vključno leta 2001 v RS ovadenih 1013 oseb (za kaznivo dejanje spolnega zlorabljanja), od tega 978 moških in 33 žensk, obsojenih pa 272 oseb (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2002, 2003: 199).

Tabela 6.3: Število podanih kazenskih ovadb (zadeve po 182., 183. in 184. členu KZ RS)

leto	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
podatki policije	135	116	148	209	196	173	267

Vir: (2003) Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2002. Osmo redno poročilo. RS Varuh človekovih pravic, Ljubljana, str. 199.

Zlorabljeni so vseh starosti, pogosto so žrtve zelo majhni otroci in celo dojenčki. Le-ti namreč ne morejo z besedami povedati, kaj se jim dogaja. Kljub temu oddajajo nekatere znake (jok, kričanje, strah pred storilcem), ki pa jih osebe, ki niso neposredno prizadete, ne razumejo ali pa jih preslišijo. Podatki policije med letoma 1995 in 2001 kažejo, da je bilo pri spolnem napadu na osebo, mlajšo od 15 let, 25% žrtev starih do 7 let, 54% med 7 in 14 let, ostali pa so bili stari med 14 in 15 let (prav tam: 201).

V letih 1999 in 2001 so policijske uprave po Sloveniji zaznale različno število kaznivega dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let (glej tabelo 6.4). V letu 1999 je bilo največ zaznanih primerov na policijskih upravah Ljubljana (50), Celje (34) in Maribor (21), najmanj pa na policijskih upravah Postojna (1), Kranj (4) ter Slovenj Gradec (6) in Murska Sobota (6). Leta 2000 je v Ljubljani (37) in Celju (28) mogoče zabeležiti padec števila spolnega napada, medtem ko v Kopru (22) naraste. Najmanj spolnih napadov zasledimo v

Novem Mestu (3), Postojni (kjer število naraste na 5) ter Novi Gorici (5). V Murski Soboti število ostaja enako (6).

Tabela 6.4: Število KD spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let, po policijskih upravah od leta 1999 do 2000

PU	Število KD	
	1999	2000
Celje	34	28
Koper	13	22
Krško	6	9
Kranj	4	6
Ljubljana	50	37
Maribor	21	18
Murska Sobota	6	6
Nova Gorica	8	5
Novo Mesto	10	3
Postojna	1	5
Slovenj Gradec	6	8
skupaj	159	147

Vir: Batis, Roman (ur.) (2001): Statistični letopis MNZ in policije 2001. Ministrstvo za notranje zadeve RS, Ljubljana, str. 143.

Kakšno pa je stanje drugod po Evropi? Urednici May – Chahal in Herczog (2003) navajata kompleksne podatke za evropske države, sama pa se bom osredotočila le na državi, ki imata urejeno razlikujočo si politiko glede zlorab.

Poglejmo najprej Romunijo. Razmere na področju spolnih zlorab so zastrašujoče, saj do leta 2000 ni bilo ustrezne zakonodaje, ki bi posebej obravnavala zlorabljanje. Oralni in analni odnos do takrat sploh nista bila upoštevana kot del posilstva ali incesta. Žrtev je zlorabo izjemno težko dokazala, storilec pa je za dolgoletno zlorabljanje včasih dobil le ustno opozorilo (če je bilo to njegovo prvo kaznivo dejanje). Tudi, če je obtožbo podala uradna oseba, strokovnjak ali starš, je obstajalo veliko tveganje, da ga bo storilec obtožil lažnega pričanja. Podobni primeri se še vedno dogajajo (celo v Sloveniji, kjer smo imeli tri takšne

obtožbe). Sicer pa nov zakon določa za dejanje posilstva zaporno kazen od pet do petnajst let. Institucije morajo dejanje raziskati ter otroka (če to ogroža njegov fizični in psihični razvoj) odstraniti iz okolja, kjer se zloraba dogaja – mnogi zlorabljeni otroci namreč stopijo na pot prostitucije, v kateri iščejo nov dom oz. svobodo. Stanje se le počasi izboljšuje, saj v Romuniji zelo primanjkuje ustreznih strokovnjakov, osebnost otroka pa v sodnih procesih še vedno ni dovolj zaščitena. Raziskava leta 1999 (Bodrogi in drugi v May - Chahal in Herczog: 62 - 64), v kateri je bilo anketiranih 1.267 dijakov med štirinajstim in devetnajstim letom, je pokazala, da je bilo zlorabljenih veliko več deklet (18'8%) kakor fantov (4%). Najpogosteje je bila žrtev pri prvi zlorabi stara med štirinajst in osemnajst let (52%), 36% žrtev je zlorabo doživelo med desetim in štirinajstim letom, najmanj (12%) pa v starosti manj kot deset let. Kot oblike zlorabe so mladostniki navajali dotike pod prisilo (62%), poskuse posilstva (19%), posilstvo (9%).

Nasprotna Romuniji je Nemčija, kjer imajo jasno urejeno definicijo spolne zlorabe in ji posvečajo velik pomen (pomemben del zajema predvsem izobraževanje o preventivi). Policijska kriminalna statistika kaže, da je v 1980-ih in 1990-ih naraslo število spolnih zlorab: leta 1980 je bilo 15.871 zlorabljenih oseb, leta 1996 pa 19.526 (prav tam: 81). V zadnjih letih se je število nekoliko zmanjšalo. Zlorabljenih je več deklic kot dečkov, večinski storilci so moški. Študije, izvedene v Nemčiji, tudi dokazujejo, da so otroci s posebnimi potrebami, bolj izpostavljeni nasilju in spolnim zlorabam, dodatno izpostavljenost otrok pa povzročata še revščina in deprivacija. Negativni del globalizacije je tudi spletna pedofilija. Ilegalno posedovanje pornografskega materiala otrok se je leta 2000 sicer zmanjšalo za 14'6% od leta 1999 (policijske statistike so zabeležile 1.596 primerov), vendar je spletni kriminal čedalje večji problem spolnega zlorabljanja (prav tam: 85). Nekatere institucije zato rutinsko pregledujejo sumljive spletne strani ter starše in vzgojitelje izobražujejo o spolni zlorabi.

Bi pa na tem mestu izpostavila Nizozemsko kot zgled ostalim državam. Od leta 1999 mora imeti vsaka šola t.i. zaupno osebo, ki mora biti na voljo učiteljem in otrokom, ki se želijo informirati o spolni zlorabi v šoli oz. so bili zlorabi izpostavljeni. Tudi na pravnem področju je država naredila izjemen korak: uvedeni so bili strokovni tečajji za policiste glede vedenja do žrtve, zgrajene so bile posebne sobe z avdio in video opremo za pogovore z žrtvami, nastala so strokovna pravila pri pogovoru z otrokom. Žrtve so zelo zaščitene in, če ne želijo, jim na sodišču ni potrebno pričati. Poleg tega nudi zakonodaja storilcem obvezno terapijo, če dejanje priznajo.

6.4 ZNAKI, KI ODKRITO ALI PRIKRITO KAŽEJO NA ZLORABO

Vsak zlorabljen otrok kaže znake trpljenja, oddaja signale in sporočila ter vsaj prikrito kliče na pomoč. Simptomi zlorabe so zelo kompleksni in se od primera do primera razlikujejo: lahko so prisotni vsi spodaj naštetih, lahko le nekateri. Kakšni so, je odvisno od starosti otroka, razvojnega obdobja, v katerem se nahaja, konkretnega položaja posameznega otroka, načina zlorabe in razmerja do storilca. Karin Frei (1996: 34 - 42) navaja mnoge pozornost vzbujajoče načine obnašanja, ki jih je razvrstila v naslednje skupine znakov:

1. Telesni in psihosomatski znaki – genitalni, analni; znamenja v predelu ust in vratu

Sem spadajo: rdeči madeži, rane, krvavitve v ustih, vulvi, penisu ali anusu; spolne bolezni, sledovi ugrizov in podplutbe na trebuhu, prsih, zadnjici, stegnih; vnetje sečevoda, bolečine pri uriniranju ali opravljanju potrebe; pogosto drgnjenje, srbenje in praskanje spolnih organov ali anusa; pogosto intenzivno onaniranje, včasih združeno s tresenjem in krči; zaprtje ali driske; pogosto vnetje grla, hripavost, kašelj, bruhanje; otrok ne more požirati slin in neprestano pljuva; toži, da ga boli trebuh; pogosto izostaja v vrtcu ali šoli; deklica toži, da so ji spodnjice preozke, premajhne ali preširoke ter se neprestano preoblači ali se navadi kakšnega nenavadnega načina oblačenja; malčki se pogosto polulajo ali pokakajo takoj zatem, ko so jih preoblekli; dekle, ki je v puberteti, zanosi.

Navedeni simptomi v ustnem delu, vratnem ali govornem predelu se lahko razvijejo tudi pod pritiskom prisilnega molčanja ali zaradi oralnega odnosa.

2. Simptomatični problemi pri hranjenju

Gre za težave pri požiranju, slabost, bruhanje, bolečine v želodcu, ščipanje v trebuhu ali želodcu, podzavestno upiranje odraščanju, bulimijo, zasvojenost s potrebo po hujšanju (deklince), požrešnost in željo po čim hujši debelosti (sloji maščobe naj bi ponazarjali zaščitni zid okoli duše).

3. Še nekateri psihosomatski problemi in motnje

Otrok se ne razvija normalno, nima takšne velikosti in teže kot bi bilo primerno; velikokrat je bolan; je bled, nežen, medel, utrujen, izčrpan; je astmatičen ali trpi za pogostim občutkom

dušenja (ima občutek, da ga bo breme, ki ga tlači, pokopalo); ima kožne ekceme, vrtoglavice in se onesvešča (deklince pogosteje – z upanjem, da breme potem ne bi več obstajalo); je nenavadno nemiren, a se hkrati ukvarja z več stvarmi (v sebi se ukvarja le s svojim strahom in stisko, saj poskuša izriniti problem iz svoje zavesti).

4. Simptomi na področju sposobnosti

Opazno zmanjšanje otrokovih dotedanjih sposobnosti (pomnjenje, pazljivost, vztrajnost); šolski uspeh naglo upade; otrok s slabšim učnim uspehom začne fanatično misliti na šolo in postane odličen; otrok, ki se je ukvarjal s športom, se začne le-temu izogibati; deklince ni sposobna leči na hrbet – pri telovadbi se takšnim vajam izogiba; težave pri dojetanju: motnje pri koncentraciji, nenavadna pozabljenost, sanjarjenje; motnje pri logičnem mišljenju; otrok ni prepričan o dobrem in zlem.

Zlorabljen otrok je dolga leta prisiljen, da namesto resnice govori laži (in obratno). Molči o zlorabi in prenaša grožnje. Pri njem se pojavijo tudi problemi pri zaznavanju stvari z dotikom ter koordinaciji telesnih gibov: je neroden, nima občutka za bolečino in oddaljenost (zaletava se v stvari). Otroci lahko vzbujajo vtis, da trpijo za možganskimi motnjami, včasih jih uvrstijo med težko učeče ali duševno motene.

5. Duševni in socialni simptomi ter spolno poudarjeno vedenje

Otrok je labilno razpoložen, vzkipljiv, preobčutljiv in pretirano odvisen od nekaterih ljudi. Možno je zaznati tudi bojazni: odpor do telesnih stikov, strah pred ločitvijo od osebe, ki ji otrok zaupa; strah, da se bo zadušil ali umrl; ponoči ima napade strahu, more, mučijo ga nerazložljive bojazni; strah pred moškimi ali pred točno določeno osebo; izrazito nezaupanje; otrok se boji določenega stanovanja ali okolice; boji se nekaterih oblačil (deklince ne želi nositi kril); boji se iti na stranišče; panično se boji nekaterih predmetov (ki jih je morda uporabil storilec oz. so bili blizu v trenutku zlorabe: cigarete, vžigalnik, sveče, balončki (storilec je uporabljal kondome)); boji se tuširanja ali kopanja (po zlorabi je storilec žrtev stuširal), fotografiranja (med zlorabo je bila kamera prižgana) ali okolja, ki navadno ne vzbujata strahu (tekoča voda, rastlina, ki se razvija, ogenj).

6. Nazadovanje v razvoju ali prepočasen razvoj

Sem spadajo lastnosti kot so: jecljanje, mutizem, zaostanek v napredovanju govora (vrnitev k otroškemu govoru); otrok znova moči posteljo ali se ponesnaži; sesa palec, znova hoče dudko,

stekleničko, medvedka; noče biti sam; videti je brez zanimanja, nemiren; deklica s trinajstimi, štirinajstimi, petnajstimi leti še vedno ni v puberteti (nima prsi, menstruacije). Otrok čuti nujno potrebo po umivanju, redu (včasih se umiva tako pogosto, da je njegova koža vsa rdeča – želi se osvoboditi gnusa zlorabe). Pride tudi do verbalnih tikov (nesmiselno ponavljanje ene same kratke besede), otrok se zanemari, preneha umivati in negovati (deklica za svojo zunanost ne skrbi več). Nekateri otroci zapadejo v samotarstvo: umikajo se prijateljem (otrok se boji, da bi prijateljem izdal skrivnost), se izolirajo (pogosto storilec sam izolira otroka), se počutijo drugačni, odrinjeni, uničujejo sami sebe in doživljajo depresije: deklice same sebe razvrednotijo, dečki usmerjajo agresivnost navzven.

7. Znaki uničevanja samega sebe

Otrok tolče z glavo ob zid ali ob posteljico; deklica grize nohte, si puli lase, se poreže, praska do krvi; otroku se ves čas dogajajo nesreče: zlomi si zob, roko ali nogo, pade po stopnicah; sebe označuje kot hudobnega, slabega, umazanega; ne kaže nobenih čustev; pogosto pobegne; včasih ga nenavadno zanima smrt; poskuša končati življenje. Deklice poskušajo s pomočjo alkohola, drog, tablet, prostitucije ali kriminala ulti zlorabam; mnoge izberejo samomor kot edino rešitev. Otrok je agresiven in se obnaša asocialno: je potuhnjen, neiskren, očitno laže, krade, napada druge otroke. Med značilnosti zlorabljenega otroka sodijo še blodnje, razcep čustev in osebnosti (na odsotno dušo in prisotno telo pri zlorabi).

8. Pretirano spolno poudarjeno vedenje otroka takrat, ko je sam, takrat, ko je v skupini, oziroma v odnosu do odraslih

Sem spadajo sledeči simptomi: razkazovanje spolnih organov; intenzivno masturbiranje; otipavanje spolnih delov živali; izkazovanje neprimerne spolnosti; otrok provocira odrasle z nespodobnimi izrazi; deklice vzbuja pozornost z "obnašanjem Lolite": se vpadljivo liči, nosi obleke, perilo in čevlje kot prostitutka (pogosto ji oblačila kupi storilec). Žrtve se lahko ukvarjajo tudi s prostitucijo.

9. Simboli, s katerimi se zlorabljeni otrok izraža; verbalni namigi

Otrok ima vedno umazano obleko; ves čas packa okoli straniščne školjke; vedno znova zastavlja vprašanja o spolnosti, čeprav odgovore že pozna; kadar želi govoriti o svojih čustvih, jeclja; ima slike golih žensk; pripoveduje, da spi očka v otroški sobi (da lula očka ponoči v posteljo, da teče dedku mleko iz penisa, da sname temni duh ponoči z njega odejo in

ga zgrabi); riše prizore, ki mu vzbujajo strah; pravi, da ne more več živeti; dekleta se s svojimi punčkami igrajo zlorabljanje; fantki raztrgajo punčke v predelu spolnih organov.

Vsako obliko nasilja (telesno trpinčenje, spolna zloraba, zanemarjanje) spremlja tudi psihično trpljenje otroka, katerega posledice so zaradi njegove kompleksnosti zelo hude. Emocionalno trpinčenje obsega zmerjanje, žaljivo vedenje do otroka, zavestno zanemarjanje otrokovih čustvenih potreb, odsotnost čustvene toplote, zavračanje, nepravično ravnanje z otrokom, poniževanje, teroriziranje, ustrahovanje, izolacijo otroka, namensko vzgojo za antisocialnost oz. disocialnost, izkoriščanje otrokovega dela v družini idr. (Trpinčen otrok, 1995: 61 - 62). Gre torej za škodljivost vedenjskemu, kognitivnemu, čustvenemu in telesnemu razvoju otroka.

6.5 POSLEDICE SPOLNIH ZLORAB

Vsak človek ima specifičen način reagiranja na nastalo situacijo: intenzivnost in jakost stiske sta torej odvisni tudi od tega, kako žrtev občuti dogajanje. Če zlorabo spremljajo grobost, strah, grožnje, poškodbe (kar se dogaja v večini primerov), je zloraba v očeh otroka še hujša. Čim zgodnejše je obdobje, v katerem se spolna zloraba začne, tem hujše le-ta vpliva na osebni razvoj otroka. Starejši otroci so namreč že zmožni razviti obrambo, ki jim pomaga razumeti, da so žrtve kaznivega dejanja. Čeprav se zloraba pogosto odkrije veliko kasneje, trpijo žrtve, ki zlorabe ne razkrijejo, hujše posledice, kakor žrtve, ki gredo skozi proces okrevanja po spolni zlorabi.

Zaradi hude stiske zlorabljenih otrok bi na tem mestu želela predstaviti podatke o številu samomorov (glej tabelo 6.5) ter številu begov otrok in mladostnikov (glej tabelo 6.6) v Sloveniji, saj so med njimi domnevno morda tudi žrtve spolne zlorabe. Podatke navajam bolj informativno, saj ne moremo z gotovostjo trditi, da je bil samomor oz. pobeg storjen zaradi zlorabljanja. V obdobju 1997 do 2004 je bilo 15 samomorilcev starih do 14 let, 59 med 14 in 18 let, 302 samomorilca pa med 18 in 24 let. Za posamezno leto so podatki sledeči: leta 1997 je bilo 50 samomorilcev starih do 24 let, leta 1998 84, leta 1999 58, leta 2000 48, leta 2001 40, leta 2002 26, leta 2003 35 in leta 2004 prav tako 35 otrok in mladostnikov starih do 24 let. Izstopa leto 1998, ko je bil porast samomorilcev 3,2-krat večji od leta 2002. Če pogledamo

pobege otrok in mladostnikov od doma oz. vzgojnega zavoda, vidimo, da jih je leta 1999 pobegnilo 272, leta 2000 225 in leta 2001 179. Opaziti je mogoče upad pobegov za tretjino.

Tabela 6.5: Število samomorov otrok in mladostnikov

leto	starost		
	0 - 14 let	14 – 18 let	18 – 24 let
1997	2	7	41
1998	5	10	69
1999	2	9	47
2000	1	10	37
2001	2	6	32
2002	0	5	21
2003	1	8	26
2004	2	4	29

Vir: <http://www.policija.si/si>, UKP GPU, 16. 3. 2005 in 15. 6. 2005.*

Tabela 6.6: Begi otrok in mladoletnikov za obdobje 1999 do 2001

leto	starost	kraj	skupaj
1999	0 – 18	167 od doma, 54 iz VZ	221
	0 – 14	35 od doma, 16 iz VZ	51
2000	0 – 18	134 od doma, 56 iz VZ	190
	0 - 14	28 od doma, 7 iz VZ	35
2001	0 – 18	92 od doma, 63 iz VZ	155
	0 - 14	11 od doma, 14 iz VZ	24

Vir: <http://www.policija.si/si>, UKP GPU, 16. 3. 2005.

Takoj po zlorabi se začne otrok spraševati o tem, kaj se mu je zgodilo, je bilo prav, je bilo res ali so bile le sanje, zakaj mora biti skrivnost, se bo znova ponovilo. Prvič je v takšni situaciji in je ne pozna, zato doživlja čudne občutke. Zato ne moremo pričakovati, da bo vedel, kako si pomagati. S spolnostjo se sreča veliko prezgodaj in na povsem neprimeren način. Dodatno zmedenost občutkov povzročajo mešani občutki, ki jih ima žrtev pogosto do storilca: bojuje

* dne, 16. 3. 2005 podatkov po letu 2001 še ni bilo objavljenih; dne, 15. 6. 2005 pa podatkov pred letom 2001 ni bilo več zaslediti

se med ljubeznijo in sovraštvom, naklonjenostjo in odporom. Veliko jih razmišlja tudi o tem, da bi bilo za njih lažje, če bi storilec izginil ali umrl. Ker nosijo tolikšno breme, se počutijo odgovorne za vsa nesoglasja, ki se dogajajo v družini.

Žrtev živi v nenehnem strahu - celo tako hudem, da ne ve, česa se pravzaprav boji: storilca, ponovne zlorabe, ponižanja, zasmehovanja, družinskih članov ali reakcij na odkritje. Boji se, da jo bo okolica imela za ogabno, odvratno, pokvarjeno bitje, osebo, ki si je želela zlorabe. "Žrtve spolne zlorabe imajo pogosto občutek, da so bile, tudi če ni bilo tako, fizično ranjene. Zdi se jim, da je zloraba vidna, da ljudje za to vedo in da se do njih obnašajo, kot da bi bile okužene s hudo nalezljivo boleznijo. Ta občutek povzroča hud strah" (Bain in Sanders, 1996: 59). Če živi žrtev dlje časa v takšnem neizmernem strahu, lahko pride do regresa – vedenja, ki je značilno za majhne otroke.

Zaradi narave početja žrtev misli, da je edina, ki se ji to dogaja. Meni, da je drugačna od ostalih, zato se zapre vase, razdre prijateljstva in se osami. Kot odrasla oseba pogosto prehitro vstopa v ljubezenske in spolne zveze – zgolj zato, da bi si dokazala, da ni nepriljubljena, grda in debela. Razočaranje pa znova okrepi njena občutja brezvrednosti. Maja Rus Makovec (2003: 76) navaja izjemno zaskrbljujoč podatek, po katerem naj bi osebe, ki so bile spolno zlorabljene kot otroci, imele skoraj 30-krat večjo možnost, da se bodo ukvarjale s prostitucijo. Zvodniki jim po pobegu od doma nudijo ekonomsko in emocionalno oporo, sčasoma pa jim predstavijo prostitucijo kot edino možnost, s katero lahko povrnejo dolg. Mnogo prostitutk in prostitutov ter oseb, ki se ukvarjajo s pornografijo, torej čuva v sebi skrivnost spolnega zlorabljanja.

Otrok se sooča tudi z jezo. Jezen je na celotno okolico: na storilca, ker mu prizadeja grozo, mater (oz. očeta, če je storilka mati), ker zlorabe ni poskušala ustaviti, na brate/sestre, ker niso bili zlorabljeni. Jeza ga muči tudi zaradi nemoči upora storilcu ter nezaupanja družinskih članov, da ga zlorablajo. Žrtev je pogosto žalostna, obupana, čuti praznino in osamljenost, zato veliko joče. Razmišlja o tem, kaj je izgubila: ljubezen, varnost, zaupanje in toplino ljudi, s katerimi je živela. "Deklica se zaradi zlorabe počuti izkoriščena, ponižana, pokvarjena in nesposobna, njeno telo se ji gnusi" (Frei, 1996: 29). To razmišljanje jo privede do sklepa, da je izgubila tisto najpomembnejše, kar je imela – otroštvo. Dodatno žalost ji povzročajo še pogovori z drugimi o zlorabi, članki v revijah in časopisih, filmi ter oddaje s podobno vsebino. Njeno depresivno stanje včasih pripelje do fizičnih bolezni, misli na samomor ali

celo (poskusa) samomora. Zato je pomembno, da se z občutki jeze, strahu, manjvrednosti, krivde in depresije ne spoprijema sama, temveč ji na pomoč priskoči strokovnjak (psiholog, psihiater).

Zlorabljen deklet, ki se je na spletnem forumu podpisalo s ..., pravi: "...Mati me je dala v rejo, med drugim sem bila tudi spolno zlorabljen (od 7. do 10. leta). No, in, ko se je končno končalo, je prišlo na dan - so me javno osramotili, da sem jaz tista pokvarjenka, ki zapeljujem 56 let starega moškega... Ironija, posmeh, gnus... Potem sem pri 16. spoznala "svojo" mater, pobegnila od tam in pristala - upala sem, da pri mami - v zavodu, še enkrat me je izdala... Pri 17. sem se tako sovražila, da se verbalno ne morem izraziti, postala sem bolemično anoreksična in predvsem bruham, ker moram... Navzven funkcioniram normalno, končala sem šolo, imam kar o.k. službo, redno, poročena sem in moj mož je dober človek - in tu se zakomplicira - najino spolno življenje je precej bedno in tudi včasih mi udari ful gnus do moškega sveta, kar moj mož dobro prenaša, otroci so mi težka presija... Ogromno sem se pogovarjala z različnimi strokovnjaki in nestrokovnjaki, hodim k psihiatru, kar dobro razumem, kjer se nahajam, vendar oziroma prehud zalogaj je bil - in se včasih počutim kot pijanec, ki mu alkohol razjeda zdrave možganske celice... meni pa ta miselna agonija..."

Vir: <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=459&t=412>, 10. 2. 2005.

Osebe, ki so preživele zlorabo, se, kot rečeno, soočajo s silno velikimi problemi: vprašanjem lastne vrednosti, občutkom manjvrednosti, izključenostjo, občutkom krivde, motnjami pri koncentraciji, migrenami, strahovi, napadi panike, motnjami pri prehranjevanju - anoreksijo, bulimijo (potreba po nadzorovanju vsaj tega dela življenja; žrtev ne želi izgledati seksualno zrelo; meni, da se bo zloraba prenehala, če izgubi dovolj teže), nespečnostjo, brezupom, depresijo, psihozami, zasvojenostjo z alkoholom in drogo (kot izhod iz depresije), pogostim menjavanjem partnerjev (promiskuiteta), prostitucijo, agresivnostjo, kriminaliteto, samouničevanjem, poskusi samomora, problemi pri medsebojnih odnosih, zmanjšano čustveno odzivnostjo ter tendenco po trpinčenju drugih.

Veliko deklet spolno nasilje potlači. Med zlorabljanjem ločijo dušo od telesa – njihova duša lebdi nad prostorom dogajanja ali pa se skriva v omaro, storilec pa medtem "upravlja" z njihovim praznim telesom. Zlorabo potlačijo tako globoko, da se kasneje ničesar več ne spomnijo, kar vodi v hude psihične motnje. "Dolgotrajna spolna zloraba trajno spremeni vedenje spolno zlorabljenega dekleta, saj se, kot dokazuje sodobna znanost, zaradi

konstantnega stresnega stanja organizma, spremenijo nekatere kemične reakcije pri prenašanju sporočil v možganskih celicah" (Dečman Dobrnjič in drugi, 2004: 42).

V popolnoma kaotičnih družinah incest pogosto privede do nosečnosti žrtve. Če se jo pravočasno odkrije, strokovnjaki svetujejo splav, sicer pa se otroku in njegovim morebitnim deformacijam posvetijo ter pomagajo dekletu pri vrnitvi v normalno življenje. Navkljub strokovni pomoči pa dekleta včasih otroka umori – iz sovraštva ali pa, ker kot žrtev zlorabe meni, da so otroci last staršev.

Zloraba vedno pusti trajne sledi. "Zaupanje deklic in dečkov je izdano, njihov lastni psihoseksualni razvoj je porušen, otroci so razdraženi, zmedeni in opazno reagirajo kot ljudje v stiski" (Frei, 1996: 51). Zlorabljen deček razvije agresiven način obnašanja in utegne posiljevati ženske ter spolno zlorabljeni otroke. Deklica pa, nasprotno, zelo pogosto kot odrasla ženska naleti na partnerja, ki jo zlorablja in posiljuje. V tem primeru govorimo o "transgeneracijskem prenašanju zlorabe" (Rus Makovec, 2003: 74). Partner običajno zlorablja tudi otroka. Včasih se zgodi, da po odhodu enega očima, naslednji prav tako zlorablja otroke. Pri žrtvah se lahko razvijejo tudi znaki "postravmatskega stresnega sindroma" (prav tam: 76), katerega simptomi (strah, nemoč, ogroženost, depresija, motnje spanja...) se ojačajo predvsem takrat, ko naj bi žrtev kot odrasla oseba stopila v spolni odnos. To motnjo lahko povzročita poseben dražljaj ali posebna situacija oz. stresor (ločitev, smrt, nesreča).

Titi pravi: "Stara sem 25 let. Imam stalnega partnerja že 5 let, je moj najboljši prijatelj in imava se neskončno rada. Kljub temu imam neverjetne težave s spolnostjo - npr., ko se me dotakne na določen način (kot, da igra harmoniko, v hecu) to v meni povzroči takšen gnus, ogabno situacijo, takrat se ne morem kontrolirati, da mislim, da sem v tem trenutku zmožna skoraj umora - pomisel me straši, je pa fajn, da priznam, da imam hude težave. On bi najraje to zadevo ponavljal vsake nekaj časa, da se navadim, da to ni nič takega, da je lahko tudi hecno - spomni me pa na igro starejših moških z otroki - očeta, soseda in strica ter povzroča neopisljiv gnus. Valda bi dala glavo na to, da moj oče ni kaj takega zmožen, ker je krasen, zelo pošten in požrtvovalen in deluje zelo zaščitniški. Mislim, da bi se mu srce paralo, da bi pomislil, da me je kdo kdaj zlorabljal. Že nekaj časa pomišljam, da bi to lahko bilo vzrok temu, da ne prenesem dotikov na intimnih predelih, pa seveda še vedno sem nedolžna in pri ginekologu se tresem kot riba na suhem, ne morem razširiti nog, kaj šele kaj drugega. Skrbijo me določene sanje - ko zelo bližnjim ljudem priznam nekaj, česar nisem hotela nikoli priznati

- in ne vem kaj. Ta priznanja so takrat, ko mi v sanjah moj (sicer odličen in zelo razumevajoč) fant skuša pomagati in pokazati, da se ti nič ne zgodi, če te kdo obvlada - ampak le do te mere da te objame in potisne proti tlom. Pri tem se počutim omadeževano in v sanjah prosim Boga, da se sanje nehajo, ker mislim, da bom umrla. Moram reči, da se je, ko sem bila majhna, v bolnišnici pogosto dogajalo, da so mi zelo grobo vstavljali cevi v nožnico, ker sem imela težave z ledvicami - možno je, da je le to ta odpor do dotikov nožnice. Možno je tudi, da je ena situacija, ko se spomnim, da je en, ne vem - mogoče osamnajstletnik, tekel za mano, ko sem šla v trgovino - in se ne spomnim, kako in če sem mu zbežala in kako sem prišla domov, vem pa, da sem prišla brez stvari, po katere sem šla v trgovino - torej do trgovine nisem prišla, ne vem pa kje sem bila tako dolgo - ful dolgo sem jokala in mama me je spraševala, kje sem bila toliko časa. Kako izvem, kaj se je dogajalo, dokler sem bila majhna? Obstaja kakšen način za pospešiti to, da eventualni podtisnjeni spomini pridejo na dan? Kakšna psihoterapija, razmišljanja o tem ali kaj?"

Vir: <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=625&t=625>, 10. 2. 2005.

6.6 KO OTROK SPREGOVORI

Ne bežite od bolečine. Ne pokopljite je. Ne poskušajte si ustvariti drugačne resničnosti, tako da jeste ali se predajate čemu drugemu, namesto da bi se ukvarjali s svojimi čustvi. Ne režite si zapestij. Kratko malo ukvarjate se z njo, kajti če boste še naprej tako živeli, se bo nenehno vračala. Res je, da boli, vendar morate vztrajati. Vse to je pravzaprav le del življenja.

Soledad, 28 let, preživela spolno zlorabo (Bass, 1998: 23).

Otroci poskušajo z besedami, namigi ter posebnim obnašanjem nakazati, kaj se z njimi dogaja, vendar zaman. Majhni otroci pogosto narišejo sebe osamljene med debelimi zidovi, ogromne pošasti, ki jih napadajo ali pa celotno risbo premažejo z debelimi črtami. "Zlorabljeni otrok namreč riše svet in sebe tako, kot ju občuti: oba raztrgana, popačena, razdejana, kakor stlačena v ječo, lahko posebej označi dele telesa, ki so zlorabljanju še posebej izpostavljeni ali pa na papirju izrazi svoje vroče želje: med storilcem in seboj nariše debel zid ali pa naslika sebe v globoki votlini, ki mu nudi zaščito in varnost" (Sambolič, 2001: 88). Odrasli včasih slutijo, da otroka zlorablja, vendar so prepričani, da zloraba ni mogoča, zato svoja sumničenja zatrejo. Tako otrok ostaja sam, brez podpore. Ostaja brez tistega, kar v

tej situaciji najbolj potrebuje: občutek sprejetosti, varnosti, ljubezni, zavetja in spoštovanja njegovih osnovnih potreb.

Ko se zloraba razkrije, se ljudje pogosto vprašajo, kako to, da mati ni posumila, da je z otrokom nekaj narobe. Krivda se prevlači na njeno stran. Čeprav je opazila, da je postal otrok problematičen, vzroka ni poznala ali pa ga je napačno definirala (ima probleme s prijateljem/prijateljico, ima težavno življenjsko obdobje). Otrok se ji ni zaupal, saj ga je storilec z grožnjami in darili pripravil do molčanja. Manipuliral je z otrokom, mu grozil, da je kriv za dogajanje in, da bo šel v zapor, če bo izdal njuno skrivnost. Če pa je mati kljub vsemu prepričana v zlorabo, se pogosto zgodi, da ji na policiji ali sodišču ne verjamejo. Njena verodostojnost je omajana tudi v širšem družinskem in prijateljskem krogu. "Oropana je vsakršne podpore, družina se ji je odpovedala, preživlja noči brez spanja in polna občutka krivde, strahu in skrbi za družino, za prizadetega otroka, polna dvoma o spodkopanem odnosu s partnerjem, pretresena zaradi zlorabe zaupanja, dvomi o sebi, če morda ne bi bilo bolje, da bi vse skupaj spregledala, sramota jo je ponižala, boji se prihodnosti" (Frei, 1996: 55). Počuti se frustrirano, nemočno, neučinkovito in nesposobno pomagati - tako postane poleg otroka tudi sama žrtev.

Obstajajo pa tudi matere, ki namenoma preslišijo vse krike žrtve na pomoč. Bodisi, ker ne želijo verjeti, da se to dogaja (počutijo se ponižane, ker so hčerke njihove tekmice oz. mislijo, da partnerja niso dovolj zadovoljile), bodisi, ker so preveč podrejene partnerju, da bi se mu uprle (oz. jim izguba partnerja pomeni večjo nesrečo kakor zloraba lastne hčerke), bodisi, ker se bojijo sramote in ponižanja, ki bi jih doletela, če bi znanci izvedeli za zlorabo, bodisi, ker se bojijo razpada družine. Včasih pa matere preprosto verjamejo, da so otroci "preboleli" zlorabo, če izrazito ne kažejo prepoznavnih znakov.

Kako se naj žrtev pripravi na izpoved o zlorabi? Na začetku se mora odločiti, kaj in koliko želi povedati. Zato je pomembno, da najprej spregovori v sebi in sami sebi pove nekaj stavkov, ki jih namerava uporabiti ob prelomu tišine. Strokovnjaki svetujejo, da žrtev besede (ali stavke) napiše ter jih glasno vadi pred ogledalom oz. se posname na kasetofon in posluša svojo izpoved. Na tak način pridobi samozavest in nadzor nad potekom dogajanja. Mnoge žrtve kot prvi korak iz zlorabljanja uporabijo tudi različne zaupne telefone.

Na telefonu za pomoč 080 28 80, ki ga zagotavlja Združenje proti spolnemu zlorabljanju, so leta 2002 zabeležili 778 uporabnikov (295 oseb moškega spola in 483 ženskega spola), leta 2003 pa 883 uporabnikov (166 moških in 717 žensk) (glej tabelo 6.7). Največ uporabnikov je klicalo zaradi pogovora (leta 2002 421 in leta 2003 443 klicev), svetovanja (leta 2002 127 in leta 2003 132), informacij (leta 2002 92 in leta 2003 162 klicev) in zagovorništva (leta 2002 96 in leta 2003 91 klicev). Na telefon 01 43 13 341 pa je leta 2002 poklicalo 235 in leta 2003 213 klicev. Skupno so torej v dveh letih na Združenju zabeležili 2109 klicev (Združenje Proti Spolnemu Zlorabljanju, 2004: 16 – 19).

Tabela 6.7: Skupno število klicev na brezplačni telefon Združenja glede na različne uporabnike

	2002		2003	
	za svoje potrebe	za potrebe drugih	za svoje potrebe	za potrebe drugih
individualno				
sami zase	610		494	
sorodniki		38		104
ostali posamezniki		44		56
CSD	4	6	5	33
šole, VVZ, dijaški domovi	17	3	20	17
druge ustanove (PU, VH,...)	33	23	112	42
SKUPAJ	778		883	

Vir: (2004) Združenje Proti Spolnemu Zlorabljanju. 10 obletnica delovanja. Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Ljubljana, str. 17.

Če zbere otrok dovolj poguma, da spregovori in naleti na osebo, ki mu je pripravljena prisluhniti (starš, sorodnik, učitelj, socialni delavec, šolski svetovalec, pediater, policija...), mu zaupnik mora verjeti. Če zgodbo kasneje zanika, to pomeni, da se je zbal, ustrašil in ne, da se je zlagal. Zaupnik mora dati otroku vedeti, da je storil prav, ko je zlorabo razkril. Vzeti si mora čas za pogovor ter zagotoviti varen in miren prostor - vsaka motnja iz okolja bi namreč

lahko prekinila otrokov tok misli. Čeprav zaupniku ne bo lahko, mora premagati prizadetost in paniko, ki ga bosta prevevali ob priznanju. Nikakor ne sme izraziti jeze nad storilcem (oz. se z njim soočiti vpričo otroka) ali kazati pomilovanja nad otrokom, sicer se le-ta utegne zateči v molk in preklicati ter zanikati izjave, kar bi dalo storilcu le še dodatno moč za izvajanje hujše zlorabe. Z žrtvijo se mora tudi posvetovati, če je pripravljena sprejeti dodatno pomoč – npr. zdravnika, psihologa, socialno delavko. Če je žrtev deklica, mora biti strokovnjak ženskega spola, saj bi drugače potlačila svoja čustva. Otrok ne sme več biti v stiku s storilcem, zato ju je potrebno distancirati in odpeljati otroka na varno. Če je storilec oče, je potrebno mater prepričati, da se od njega nemudoma loči in zaščiti otroka, če pa tega ne želi, je potrebno otroku priskrbeti drug dom. Najpomembnejše od vsega pa je, da otrok od ljudi, ki jim zaupa, sliši: "Ti nisi kriv/a!", s čimer se mu poveča zaupanje in spoštovanje do sebe, zmanjša pa občutek krivde. "Ko žrtve zažive brez zlorabe, je prav prevzemanje odgovornosti za lastno početje, odločanje o sebi in svojem življenju, ena najtežjih nalog" (Bain in Sanders, 1996: 99).

Ko zaupnik izve za zlorabo, skuša poskrbeti za to, da se zloraba preneha; še več, že ob sumu na spolno zlorabo mora takoj obvestiti pristojne organe odkrivanja in pregona storilcev. Za to potrebuje podporo staršev oz. drugega starša, če je storilec eden izmed staršev. Zagotoviti mora, da so vse odločitve v interesu otroka. Katja Bašič pravi, da spolno zlorabo največkrat prijavijo starši, ki so pripravljene zaščititi otroka, prijava s strani tretjih oseb (šole, vrtci) pa je redka, ker ne želijo prevzeti odgovornosti, poleg tega pa dvomijo o spolnem nasilju, saj ne poznajo natančnih znakov in zakonodaje glede spolne zlorabe (osebni razgovor, 31. 1. 2005). Zlorabo pogosto prijavijo tudi mladoletne ter odrasle preživele žrtve.

Otrok se mora vključiti v terapijo, ki mu bo nudila normalni osebni razvoj in pravilno socializacijo. Zakaj je terapija tako pomembna? Mnogi otroci zlorabo zanikajo in se na začetku z njo nikakor ne morejo soočiti. Skozi terapijo pa se otrok nauči razumeti zlorabo, se z njo soočiti, jo preboleti in začeti zaupati ljudem. Odnos do lastnega telesa se spremeni, žrtev se spopade tudi s čustvi jeze, gnusa, sramu, sovraštva. Ob koncu terapije je ni več strah, da ji drugi ne verjamejo oz. jo označujejo za sokrivo, temveč premaga obvezo čuvanja skrivnosti, k čemur jo je prisilil storilec. Mora pa se zavedati, da je terapija dolgotrajen proces, saj se posledice zlorabe prenesejo v odraslo dobo. Zato mora imeti žrtev kot otrok in tudi kot odrasla oseba (če o zlorabi spregovori šele takrat) ob sebi pozitivno socialno podporo. Ta podpora žrtvi pomaga, da prebrodi krizo in doživlja manjšo stopnjo depresije in žalosti.

Ker ima zloraba zelo velike razsežnosti in posledice, se mora v delo z otrokom vključiti čimveč specialistov (psihologi, policija, zdravniki), ki pomagajo zmanjšati težave. Zadnja leta se vse več strokovnjakov ukvarja z zlorabljenimi, zato je znanja in podatkov o posledicah, ki jih zloraba prinaša, že toliko, da se ljudje zavedamo, da je izjemno pomembno otroku (pa tudi staršem) čimprej priskočiti na pomoč ter mu nuditi podporo pri prebroditvi krize, ki nastane po odkritju zlorabljanja. Otrok mora biti seznanjen s podatki, pravicami, oblikami pomoči in rešitvami, ki zadevajo njegovo situacijo – seveda na način, ki ga je za svojo starost zmožen razumeti. Zloraba je kazensko dejanje, zato je prijava policiji nujna, saj mora le-ta zbrati dokaze in zaslišati priče ter dokaze predložiti sodišču. Ker lahko zloraba vključuje tudi oralni in analni spolni odnos, je nujno potrebno otroka zdravstveno pregledati, saj je lahko prišlo do hudih infekcij – tudi če vaginalni odnos ni bil del zlorabe.

Zloraba mora biti obravnavana timsko. Ob razkritju zlorabe se mora oblikovati krizni tim, v katerega so vključeni predstavniki centra za socialno delo, policije, zdravstvene in svetovalne institucije (91. člen Zakona o socialnem varstvu). "Povezovanje vseh služb in pretok informacij sta nujna, predvsem pa bi morali Centri za socialno delo uvesti 24-urno dežurstvo, saj se nemalokrat zgodi, da težavni položaj nastane med dela prostimi dnevi in prazniki, ko na centrih ni nikogar in ostaja skrb za žrtve prepuščena policiji" (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2003, 2004: 123). Vsak član tima ima svojo vlogo in odgovornost, ki ju mora opravljati visoko profesionalno, saj sta le tako zagotovljeni ustrezna pomoč in podpora žrtvi. Zato je potrebno zdravnike, policiste, kriminaliste, socialne delavce, terapevte ter zaposlene v vzgoji in izobraževanju, ki imajo ključno mesto pri pomoči žrtvam, dodatno izobraževati. Kadri morajo biti ustrezno seznanjeni s problemom, rešitvami le-tega, posredovani pa bi jim morali biti še dodatni naslovi ustanov in strokovnih služb na lokalni ravni. Izobraževati bi morali tudi sodnike na področjih psihologije družine, klinične psihologije, socialne psihologije, psihologije otrok in mladostnikov, saj bi s tem veliko prispevali k razumevanju problematike in učinkovitejšim ter hitrejšim sojenjem.

Je več kot jeza, več kot žalost, več kot groza. Je upanje.

Edith Horning, 46 let, preživela spolno zlorabo (Bass, 1998: 25)

6.7 KAKO PREPREČITI SPOLNO ZLORABO

Psihologinja Elisabeth Fey (v Frei, 1996: 79) navaja šest različnih tematik, ki jih je potrebno obdelati z otroki, da bi jih zaščitili pred zlorabo. Otrok se mora znati storilcu upreti in preprečiti spolno izkoriščanje.

1. Moje telo pripada meni!

Otroku je potrebno privzgojiti občutek, da se lahko in se mora samostojno odločati o svojem telesu. Otrok naj opazuje svoje telo (ter poimenuje njegove zasebne dele) in tudi celotno osebnost. Naj se zaveda, da ima vrednost. Tako bo lahko razvil občutek ponosa na samega sebe in ne bo dovolil, da kdorkoli prestopi meje, ki si jih je načrtoval.

2. Lahko se zanesem na svoje občutke in čustva.

Potrebno je krepiti otrokove sposobnosti zaznavanja različnih čustev. Deklicam ali dečkom ne smemo oporekati lastnih čustev ali jim predpisovati tiste občutke, ki smo jih morda pričakovali, temveč jih moramo ves čas spodbujati pri izražanju čustev.

3. Obstajajo dobri, slabi in nenavadni dotiki.

Okrepiti je treba otrokovo zaznavanje dotikov. Naj se zaveda, da so dotiki tako prijetni kot tudi neprijetni, nenavadni. Otrok mora sam razčistiti, kateri dotiki so mu všeč in kateri ne.

4. Smem reči "ne".

Otrok ima vedno pravico, da reče "ne", kadar gre za njegove omejitve na telesnem in čustvenem področju in tega se mora zavedati. Če poskuša kdo podreti njegove meje, se ima pravico postaviti zase in dejanje zavrniti ter poiskati pomoč. Čeprav otrok raje sprejme neko zahtevo iz strahu, da bi bil odklonjen od drugih, je pomembno, da tega ne stori, če bi mu prineslo neugodje. Ne smemo ga učiti reči: "Vse bom povedal!" (to lahko privede do resnih fizičnih poškodb), temveč naj vztraja zgolj pri "Ne".

5. Obstajajo dobre in slabe skrivnosti.

Otrok naj se zaveda, da so skrivnosti tako lepe kot grde. Lepe dajejo prijeten občutek, grde pa povzročajo bolečino in občutek obremenjenosti. Deklica ali deček mora vedeti, da nima nihče pravice, da ga sili v molk v zvezi s skrivnostjo, ki ga obremenjuje. Nihče se ga ne sme

dotakniti, zatem pa od njega zahtevati, da dejanje obdrži zase (to velja tudi za dotikanje, ki mu prija).

6. Smem prositi za pomoč in smem govoriti o tem, tudi če mi je kdo to izrecno prepovedal.

Otroka moramo pripraviti do tega, da bo, kadar si ne bo več znal sam pomagati, poiskal pomoč pri drugih ljudeh. Otrok mora razviti notranjo moč, samozavest in sposobnost prepoznavanja zlorabe, zato je zelo pomembno, da z otrokom vzpostavimo zaupen odnos in ga seznanimo z različnimi načini pomoči. Hkrati pa ga je potrebno opozoriti na dejstvo, da mu bližnji morda ne bo verjel, a mora kljub temu iskati dalje in najti nekoga, ki mu bo pomagal.

Spolna zloraba ne pozna geografskih ali političnih meja. Zato je potrebno v vseh državah razvijati javno in strokovno zavest skozi različne preventivne kampanje, ki realno prikazujejo znake in posledice zlorab. "Glede na to, da se v javnost usmerja najmanj preventivnih aktivnosti, je na tem področju potrebno narediti več: z okroglimi mizami, seminarji, ponudbo izobraževanj, s članki in tudi s pisanjem kritik na članke, ki ne prispevajo k osveščenosti ampak prej k vzdrževanju stereotipnih mnenj" (Šlibar, 2003: 100). Družba bi morala čimbolj vzpodbujati starše, da zagotovijo otrokom okolje, v katerem bodo varno odraščali. V vzgojnih institucijah bi morali potekati izobraževalni programi na temo o spolnosti, predvsem pa bi morale biti šolsko osebje čimbolj pozorno na morebitne znake zlorabe. In končno, žrtve (pa tudi ostale družinske člane in storilce) bi bilo potrebno čimbolj zaščititi ter jim nuditi učinkovito strokovno pomoč, zato se morajo ustanoviti institucije za pomoč v stiski (varne hiše, informacijski centri, svetovalni centri, SOS telefoni).

Zgovoren podatek o tem, kako pomembna je zaščita otrok in drugih žrtev v posameznih evropskih državah, je pojav ravno omenjenih SOS telefonov. Prvi tak telefon so uvedli že leta 1965 v Belgiji, sledila jim je Nizozemska leta 1979. Finska, Nemčija in Švedska so ga uvedle leta 1980, Romunija in Hrvaška pa leta 1995. Slovenija se jim je pridružila šele leta 1998, ko so ga imele že skoraj vse evropske države (glej tabelo 6.8).

Tabela 6.8: Pojav telefonov za pomoč v stiski po Evropi

Leto	Država
1965	Belgija
1979	Nizozemska
1980	Finska, Nemčija, Švedska
1984	Norveška
1986	Velika Britanija
1987	Avstrija, Danska, Islandija, Italija
1988	Irska, Portugalska
1990	Francija
1992	Španija
1993	Madžarska
1994	Češka, Poljska
1995	Romunija, Hrvaška
1996	Rusija, Slovaška
1997	Latvija, Ukrajina
1998	Slovenija

Vir: May-Chahal, Corinne (ur.), Herczog, Maria (ur.) (2003): Child sexual abuse in Europe. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 196.

Da imamo v Sloveniji ljudi, ki želijo informirati javnost o spolni zlorabi, priča naslednji prispevek: "Imam idejo, da bi se naredilo oddajo o zlorabah/posilstvih/pedofiliji/incestu. Oddaja bi morala imeti dobro voditeljico - strokovnjakinjo (mislim, da voditelj ne bi bil na mestu). Seveda bi bili vključeni gledalci (vprašanja preko pisem, telefona...), v bistvu neke vrste talk show, ampak bolj resno. Velik poudarek bi moral biti na preventivi. Oddaja bi bila v pomoč staršem pri vzgoji svojih otrok in bi pomagala pri preprečevanju zlorab. Mislim, da bi RTV SLO morala odobriti termin takšni oddaji, saj je zlorab vseh vrst pri nas zelo veliko (več kot si večina ljudi sploh misli). V glavnem bi ta oddaja služila osveščanju in izobraževanju. Učenju sosedov/sorodnikov/ostalnih, da naj ne gledajo stran, če je "nekaj narobe", ampak naj ukrepajo. Tako bi tudi lažje izpostavili storilce pa tudi žrtve bi si lažje združene pomagale. In mogoče bi pod javnim pritiskom država kaj spremenila. Ker na tem področju so res potrebne SPREMEMBE. Npr. "izboljšanje" zakonodaje v prid žrtev, izobraževanje organov (policije), kako pravilno ravnati v primerih zlorab, spremembe v sodnih postopkih samih, pristop

sodnikov do žrtev itd. Ampak to je že druga zgodba. Sam bi se oddaje že lotil, ampak nimam dovolj strokovnega znanja in sredstev, niti vpliva, saj sem le študent. Rad bi pa pripravil čimveč ljudi do tega, da kaj ukrenejo (tistih, ki imajo znanje, vpliv – mogoče veze pri RTV). Mislim, da če imamo lahko vse mogoče neumne oddaje na TV, bi lahko imeli tudi eno pametno, zelo uporabno in koristno. Kaj pravite vi?"

Vir: Gašper, <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=544&t=544>, 10. 2. 2005.

7. SKLEP

Pojav spolnega nasilja je še vedno zelo slabo poznan. Družba, v kateri živimo, ima (pre)visoko toleranco do nasilja, saj meni, da je zloraba stvar družine in, da se nima pravice vmešavati. Kljub temu pa nasilja ni čedalje več kot bi morda pričakovali, temveč se tabuji podirajo. Podatki kažejo povečano uspešnost razkrivanja spolnega nasilja v Sloveniji. Vzrok temu so nova znanja oseb, ki se v svojem delu soočajo z otroki in čedalje hitreje prepoznajo simptome spolnega zlorabljanja, večja ozaveščenost staršev in oseb, ki so otroku blizu ter nekoliko večja odprtost oz. občutljivost naše družbe in institucij. Pomemben razlog povečanega števila prijav je tudi pripravljenost žrtev, da o tem spregovorijo (sorodnikom, profesorjem ali na spletnih forumih). Ne gre pa spregledati dejstva, da se je od leta 1999 starostna meja povišala na 15 let za inkrimirana dejanja spolne zlorabe.

Storilci so vseh narodnosti in ras (kar je pokazala primerjava Slovenije z nekaterimi evropskimi državami), saj v različnih kulturah ni več zlorab kot drugje, so le različno pojmovane in različno zakonsko urejene. Navidezno je več nasilja med nižjimi sloji, ker so bolj izpostavljeni nadzoru in družbenim institucijam, višji sloji pa nasilje znotraj štirih sten laže prikrivajo. Kljub temu pa so bolj ranljive tiste osebe, ki imajo najmanj ekonomskih in socialnih resursov, saj tovrstne težave dodatno pripomorejo k manj strpnemu vedenju, torej posledično tudi k spolnemu zlorabljanju. Če bi se socialne razmere izboljšale, bi bilo namreč (predvidoma) zlorab manj. Povzročitelji so različnih starosti in različnih spolov, čeprav je večina storilcev še vedno moških v srednjih letih (med 20. in 40. letom starosti), ki ohranjajo dominantno vlogo znotraj družine. Pogosto gre za osebe, ki izkazujejo globoko ukoreninjeno negotovost ter nizko raven samospoštovanja in želijo s spolno zlorabo zadostiti želji po moči in nadzoru.

Nasilje se le delno prenaša skozi generacije (generacijska teorija oz. teorija socialnega učenja), saj vsi zlorabljeni otroci tega vzorca ne prenašajo dalje, temveč pojav v eni generaciji "zamrzne". K temu pripomorejo mnogi dejavniki, predvsem pa lahko omenimo naslednje: otrok je deležen ljubezni in podpore enega izmed staršev, ima ljubeče in razumevajoče razmerje kot odrasla oseba in/ali doživlja manj stresnih dogodkov v življenju.

Nekatere osebe, ki so utpele spolno zlorabo, pobegnejo iz domačega okolja, saj želijo preprečiti nadaljnje zlorabljanje. Iščejo svobodo, ki pa jih nemalokrat privede do prostitucije

(zlasti v Romuniji), pornografije, kriminala ter uživanja drog in alkohola. Tako zapadejo iz ene skrajnosti v drugo.

Potrebno je zmanjšati socialno izločenost družin ter jim zagotoviti dobro dostopnost do zdravstvene nege in izobraževanja, saj bi bil s tem zmanjšan del stresa, ki ga le-te doživljajo. Zagotoviti bi bilo potrebno čimveč informacij o pomočeh v stiski, odstranitvi nasilneža ter zatočišču žrtve. Terapevtov za žrtve spolnega nasilja v Sloveniji skorajda nimamo, zato bi bilo nujno potrebno izobraževati kadre na tem področju (predvsem ženske, saj potrebujejo deklice ob sebi osebo ženskega spola). Na Združenju proti spolnemu zlorabljanju od leta 1995 izobražujejo ljudi, ki se srečujejo s spolnimi zlorabami (npr. socialni delavci, profesorji), s čimer želijo pripomoči k čim večji ozaveščenosti teh kadrov ter čimbolj učinkovito svetovati žrtvam.

Nujno je tudi spreminjanje družbe, ki je še vedno patriarhalno usmerjena in dovoljuje nasilje v družini, namesto da bi podpirala dostojanstvo in nedotakljivost slehernega družinskega člana. Mediji imajo pri tem izjemno moč, saj vplivajo na javno mnenje: javnost se začne zavedati obstoja problema, začneja razvijati občutek za pomembnost problema, išče odgovore, zmanjšuje ovire in predsodke o spolnih zlorabah, začneja sprejemati in menjati svoja menja, stališča in razmišljanja ter prevzemati odgovornost za moralne in čustvene razsodbe (Združenje Proti Spolnemu Zlorabljanju, 2004: 45).

V Sloveniji se počasi odpirajo posebne sobe za zaslišanje otrok, v katerih se otroci počutijo varne in vedo, da jih nekdo resnično posluša ter jim verjame. Vendar pa nimamo niti nacionalnega načrta za otroke in mladostnike, kaj šele usmerjenega akcijskega načrta (npr. za preprečevanje spolnega zlorabljanja).

Javnost v celoti ni neobčutljiva za problem spolnih zlorab, saj obstajajo prostovoljci in prostovoljna združenja, ki želijo pomagati prizadetim žrtvam in svojcem. Otrokove pravice se vse bolj upoštevajo, otroci imajo večji občutek dostojanstva in lastne vrednosti. Katja Bašič pravi, da je ozaveščenost o tem, da so spolne zlorabe globok poseg v najintimnejše življenje žrtve in njihovih bližnjih, nekoliko narasla, vendar se še vedno težko soočamo z zlorabami in zato ne naredimo izrazitejših raziskav, saj se bojimo njihovih rezultatov (osebni razgovor, 31. 1. 2005).

Menim, da bi morala država narediti več na področju zaščite otrokovih pravic, državne institucije in nevladne organizacije pa bi morale več udejaniti na področju nasilja (in spolne zlorabe) v družini. Po drugi strani pa bi bilo morda za začetek dovolj že prijazno osebje, ki bi z občutljivostjo in profesionalnostjo opravljalo kazenske postopke v prid žrtvam.

"Šele ko spoznaš, da so mučitelji ubogi posamezniki, ki znajo opozoriti nase le tako, da drugim povzročajo trpljenje, in katerih dejanja jasno kažejo, da jim na drugih področjih življenja nekaj hudo manjka, lahko postaneš notranje tako močan, da preživiš njihove napade in greš naprej s svojim življenjem – da narediš to, za kar je le malo verjetnosti, da bo uspelo nasilnežu."

Phil Collins (v Elliot, 2002: 39)

8. LITERATURA IN VIRI

8.1 LITERATURA

1. Aničić, Klavdija, Lešnik Mugnaioni, Doroteja, Plaz, Maja idr. (2002): Nasilje – nenasilje. Založba i2, Ljubljana.
2. Arko, Mateja (1993): Spolno nasilje nad otroki v Sloveniji v obdobju 1981 – 1992. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
3. Bain, Ouainé in Sanders, Maureen (1996): Ko pride na dan: vodič za mlade, ki so bili spolno zlorabljeni. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Co Libri, Ljubljana.
4. Bass, Ellen (1998): Pogum za okrevanje: priročnik za ženske, ki so preživele spolno zlorabo v otroštvu. Liberalna akademija, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
5. Batis, Roman (ur.) (2001): Statistični letopis MNZ in policije 2001. Ministrstvo za notranje zadeve RS, Ljubljana.
6. Bergant, Milica (1981): Družina – zakon – ljubezen na razpotjih. Zavod SRS za šolstvo, Ljubljana.
7. Boc, Mojca (2001): Spolna zloraba otrok. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
8. Bouwkamp, Roel (1996): Psihosocialna terapija pri spolni zlorabi v družini. Firis, Logatec.
9. Bueren, Geraldine van (1998): International Documents on Children. Martinus Nijhoff Publishers, Haag.
10. Cossins, Anne (2000): Masculinities, Sexualities and Child Sexual Abuse. Kluwer Law International, The Hague, London, Boston.
11. Dečman Dobrnjič, Olga, Rožman, Zdenko, Tramšek, Roana (2004): Nevidna drugačnost: teorija in praksa pedagoških delavcev pri iskanju stika s spolno zlorabljenimi otroki. Dijaški dom, Trbovlje.
12. Elliot, Michele (1996): Da bo vaš otrok varen. Praktični vodnik za pogovor z otrokom. CO UBRI, Ljubljana.
13. Elliot, Michele (2002): Trpinčenje. Educy, Ljubljana.
14. Erb, Helmut H. (1997): Otroci in nasilje. Založba Kres, Ljubljana.

15. Ethier, Louise S., Couture, Germain in Lacharité, Carl (2004): "Risk Factors Associated With the Chronicity of High Potential for Child Abuse and Neglect". *Journal of Family Violence*, New York, Vol. 19, No. 1, str. 13 – 24.
16. Filipčič, Katja (2002): *Nasilje v družini*. Bonex založba, Ljubljana.
17. Frei, Karin (1996): *Spolna zloraba: z odkrito besedo do varnosti*. Založba Kres, Ljubljana.
18. Giddens, Anthony (1993): *Sociology*. 2nd ed., fully revised and updated. Polity Press, Cambridge.
19. Goodwin, Jean M. (1989): *Sexual Abuse: Incest Victims and Their Families*. Year Book Medical Publishers, inc., Chicago, London, Boca Raton.
20. Haralambos, Michael in Holborn, Martin (1999): *Sociologija. Teme in pogledi*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
21. Hunter, John A., Figueredo, Aurelio Jose, Malamuth, Neil M. in Becker, Judith V. (2004): "Developmental Pathways in Youth Sexual Aggression and Delinquency: Risk Factors and Mediators". *Journal of Family Violence*, New York, Vol. 19, No. 4, str. 233 – 242.
22. Hyman, Scott M., Gold, Steven N. in Cott, Melissa A. (2004): "Forms of Social Support That moderate PTSD in Childhood Sexual Abuse Survivors". *Journal of Family Violence*, New York, Vol. 18, No. 5, str. 295 – 300.
23. Kalčina, Liana (ur.) (1999): *Otrokove pravice v Evropi*. Zveza prijateljev mladine Slovenije, Ljubljana.
24. Kanduč, Zoran (2003): *Onkraj zločina in kazni*. Študentska založba, Ljubljana.
25. (1997) *Konvencija o otrokovih pravicah*. Slovenski odbor za UNICEF, Ljubljana.
26. (2003) *Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2002*. Osmo redno letno poročilo. RS Varuh človekovih pravic, Ljubljana.
27. (2004) *Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2003*. Deveto redno poročilo. RS Varuh človekovih pravic, Ljubljana.
28. (2005) *Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2004*. Deseto redno poročilo. RS Varuh človekovih pravic, Ljubljana.
29. (2001) *Letno poročilo Vrhovnega državnega tožilstva 2000*. RS Vrhovno državno tožilstvo, Ljubljana.
30. May-Chahal, Corinne (ur.), Herczog, Maria (ur.) (2003): *Child sexual abuse in Europe*. Council of Europe Publishing, Strasbourg.

31. Moffatt, Gregory K. (2003): *Wounded Innocents and Fallen Angels: Child Abuse and Child Aggression*. Praeger Publishers, Westport, Connecticut, London.
32. Newman, David M. (1999): *Sociology of Families*. Pine Forge Press, Thousand Oaks, California.
33. Panjek, Alenka (2000): *Trpinčen otrok*. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
34. Pelc, Julija (2003): *Psihoterapija otrok po travmatskih izkušnjah*. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
35. Puhar, Alenka (1982): *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Globus, Zagreb.
36. Rener, Tanja (1995): *Družine: različne – enakopravne*. Vitrum, Ljubljana.
37. Rus Makovec, Maja (2003): *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
38. Sambolič, Dominika (2001): *Zloraba otrok v družini – stalnica v zgodovinskem razvoju človeške družbe*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
39. Selič, Polona (ur.) (2004): *Posebno poročilo: Nasilje v družini – poti do rešitev*. RS Varuh človekovih pravic, Ljubljana.
40. Sieder, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Studia Humanitatis, ZRC, Ljubljana.
41. (2004) *Skupno poročilo o delu državnih tožilstev za leto 2003*. Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije, Ljubljana.
42. Šlibar, Tjaša (2003): *Preventiva na področju spolne zlorabe otrok*. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
43. Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Sodobna družba, Ljubljana.
44. Tepavčevič, Žarko (1998): *Razveza zakonske zveze in hierarhija med spoloma*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
45. (1997) *Trpinčen otrok. Kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Razširjen zbornik 2. cikla seminarjev *Namesto koga roža cveti*. Meridiana, Ljubljana.
46. (2005) *Varuh. Brezplačni bilten Varuha človekovih pravic RS*. Varuh človekovih pravic RS, Ljubljana, št. 5.
47. Weiss, Mathias in Gallé, Ingrid (1996): *V labirintu spolnih zlorab: delo z žrtvami, storilci in starši*. Forma 7, Ljubljana.

48. Wickham, Randall Easton in West, Janet (2002): *Therapeutic Work with Sexually Abused Children*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
49. Zaviršek, Darja (1994): *Ženske in duhovno zdravje*. Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
50. (2004) *Združenje Proti Spolnemu Zlorabljanju. 10 obletnica delovanja*. Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Ljubljana.
51. Zigler, Edward F., Kagan, Sharon Lynn in Hall, Nancy W. (1996): *Children, Families, and Government*. The press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge.
52. (2002) *Zloraba otrok – nasilje v družini, zaščita otrok; "Delajmo z znanjem in skupaj za zaščito otroka"*. Gradivo izobraževalnih seminarjev. Združenje proti spolnemu zlorabljanju, Ljubljana.

8.2 VIRI

1. Bašič Katja, predsednica Združenja proti spolnemu zlorabljanju, osebni razgovor, 31. 1. 2005.
2. Beli obroč Slovenije - Društvo za pomoč žrtvam kaznivih dejanj. Predstavitev društva. Interno gradivo.
3. Child Sexual Abuse. Dostopno preko:
<http://web.archive.org/web/20010811235310/www.cs.utk.edu/~bartley/sacc/childAbuse.html>, 15. 12. 2004.
4. Filipčič Katja, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, osebni razgovor, 21. 3. 2005.
5. Kazenski zakonik Republike Slovenije. Dostopno preko: /KZ/ (Ur.l. RS, št. 63/1994 (70/1994 - popr.), 23/1999, 60/1999 Odl.US: U-I-226/95, 40/2004, 37/2005 Odl.US: U-I-335/02-20).
6. Nussdorfer Vlasta, višja državna tožilka na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani, osebni razgovor, 29. 3. 2005.
7. Policija. Dostopno preko: <http://www.policija.si/si>.
8. Sočan Stane, Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije, osebno srečanje, 23. 3. 2005.
9. Spolna zloraba. Dostopno preko: <http://www.geocities.com/savli68/dip2.html>, 9. 1. 2005.
10. Varuh človekovih pravic. Dostopno preko: <http://www.varuh-rs.si/>.
11. Združenje proti spolnemu zlorabljanju. Dostopno preko:
<http://www.spolnonasilje.over.net/>.

PRILOGE

- PRILOGA A: ANALIZA SPLETNEGA FORUMA "ZA ŽRTVE SPOLNEGA NASILJA"

*- PRILOGA B: SEZNAM NEKATERIH ORGANIZACIJ IN INSTITUCIJ, KI LAHKO ŽRTVAM
POMAGAJO*

- PRILOGA C: TABELE

PRILOGA A: ANALIZA SPLETNEGA FORUMA "ZA ŽRTVE SPOLNEGA NASILJA"

Združenje proti spolnemu zlorabljanju, neprofitna, prostovoljna nevladna humanitarna organizacija, ponuja pomoč tudi preko interneta. Spletni forum "Za žrtve spolnega nasilja" na strani <http://med.over.net/phorum/read>, ki je zaživel 7. 3. 2002 pod idejnim vodjo Primožem Cimermanom in ga je Katja Bašič z Združenja z zanimanjem sprejela pod svoj nadzor, je pri spletnih uporabnikih doživel izjemen odziv. Obisk spletnega foruma namreč strmo narašča. Če pogledamo statistiko za obdobje od 22. 5. do 22. 7. 2004, vidimo, da je bilo v tem času preko foruma poslanih 424 sporočil, na katera so bili dani odgovori 200 različnim osebam. V mesecu juniju je bil obiskan 1400-krat, obiskalo ga je najmanj 800 različnih uporabnikov, tematika foruma pa je bila prebrana 8000-krat (Združenje Proti Spolnemu Zlorabljanju, 2004: 22). Nanj se vsak dan obrne 1'13 uporabnika dnevno, kar pomeni, da ima ga. Bašič dnevno vsaj eno vprašanje, na katerega mora odgovoriti (prav tam: 22). V preteklosti so bili na forumu prisotni tudi takšni, ki so ga zlorabljali v svoje namene, sedaj pa se pojavljajo borci za očetove pravice (zagovorniki stikov očeta z otrokom), med njimi tudi takšni, ki ne želijo doumeti, da gre morda v danem primeru za zlorabo s strani očeta in mu stiki potemtakem ne pripadajo.

Obiskovalci spletne strani prihajajo iz vseh koncev Slovenije, kar daje forumu večjo moč pri razkrivanju spolne zlorabe, saj se ostale oblike pomoči centrirajo v Ljubljani, kar žrtvam otežkoča iskanje rešitev. Najpogosteje pričakujejo pogovor o problemu, ki ga doživljajo, podporo, pomoč pri soočanju z dejstvom, da so bili žrtve spolnega nasilja ter potrditev oz. opogumljanje za razkritje in prijavo nasilja. Zastavljajo vprašanja, ki so povezana s problemom razkritja zlorabe, iščejo poti in načine za prebroditev posledic spolne zlorabe ter informacije o uradnih postopkih (policije, pravosodnih organov, centrov za socialno delo) in oblikah pomoči, ki so jim na voljo (prav tam: 23). Precej uporabnikov se obrne tudi na Združenje ter še dodatno poišče nasvete pri morebitni prijavi zlorabe oz. nadaljnjem iskanju pomoči.

Uporabniki, ki so tako moškega kot ženskega spola in različnih starosti, zelo pogosto iščejo pomoč in nasvet pri moderatoriki. Ker so osebe, ki sodelujejo na spletnem forumu, anonimne in se identificirajo s predvsem izmišljenimi imeni, veliko lažje izpovedujejo svoje težave, stališča, mnenja. Temu pa je forum tudi namenjen – nuditi pomoč, tolažbo in oporo tistim

zlorabljenim žrtvam, ki naredijo odločilni korak v življenju in spregovorijo o svojem problemu. Razlik v poročanju med moškimi in ženskami ni opaziti, saj se vsi odkritosrčno pogovarjajo o tej problematiki. Še več, udeleženci foruma si medsebojno svetujejo pri razreševanju težav, ki se najpogosteje nanašajo na temo nerazkrite spolne zlorabe v otroštvu ter na posledice, ki jih žrtve prestajajo.

Poglejmo si primer, kako to na forumu poteka:

Anonimna oseba, Skuštrana, postavi novo temo "Prosim za pomoč" in pripoveduje: "Ola! Naj najprej na kratko povem svojo zgodbo. V otroštvu sem bila parkrat spolno zlorabljena. V enem od treh primerov naj bi šlo samo za igro, saj je bil bratranec starejši le 3 leta (jaz tam okrog 5 let). Vse skupaj je v naslednjih nekaj letih plavalo na dnu podzavesti, v najstniških letih pa kar naenkrat izbruhnilo na plan. Kar nekaj časa sem potrebovala, da sem se sprijaznila s svojo preteklostjo. Zaradi tega sem se zaprla vase in nisem nikomur povedala. Težave pa so se pojavile pred kratkim. Stara sem 21 let in nisem imela še nobenega resnega fanta. Zelo težko se zaljubim in še nikoli nisem bila z nikomer, v kogar bi bila resnično zaljubljena. Vedno, kadar se zapletem s kom, je tako, da on izbere mene, ne jaz njega. Saj ne, da ne bi bili v redu fantje, problem je le v tem, da me ne privlačijo. Slišala sem, da je pri žrtvah spolnega nasilja pogosto, da grejo v skrajnosti: se popolnoma predajo spolnosti ali pa ne pustijo nikogar blizu. Jaz bi zase rekla, da sem nekakšna mešanica. Fant, ki si bo zadal ta cilj, me bo dobil, ampak samo do spolnosti. Tega se ustrašim in se umaknem. Kako narediti mejo in se začeti bolj ceniti? Ker res ne bi rada izpadla kot kakšna pocestnica, ker vem, da to nisem. Kaj narediti? Kako si lahko sama pomagam? Najlepša hvala že vnaprej za odgovore. LP!"

Vir: <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=413&t=413>, 10. 2. 2005.

Drežči pa na izpoved Skuštrane odgovori: "Lepo pozdravljena... Rada bi ti povedala, da te popolnoma razumem in, da nisi edina. Tudi sama sem doživela pri osmih letih posilstvo in zelo dolgo je trajalo, da sem razčistila sama s seboj in, da sem svoje življenje začela spreminjati na bolje. Kar pomeni, da sem prišla do tiste najnižje točke, ko nisem več zmogla in sem nehala kriviti sama sebe za to, kar se mi je zgodilo, da sem spregovorila s svojimi najbližjimi in jim odpustila, ker na žalost niso vedeli, kako bi mi pomagali (včasih je veljalo, predvsem v manjših krajih, da je najbolje vse skupaj pomesti pod preprogo in ne govoriti o tem. Kot, da se ni sploh nikoli zgodilo!!!). In to je najslabše, kar se lahko zgodi - ne govoriti!!! Za nekaj let to res še delno funkcionira, vendar ko nastopijo najstniška leta, nastopijo tudi težave. Podoživljaš dogodke, muči te neustavljiva želja, da poveš nekemu, a

nikomur ne zaupaš - in tukaj postane res problematično...!!! Sama sem bila zelo težka najstnica (starši so bili v tem obdobju zelo potrpežljivi). Živela sem v velikem kraju v dijaškem domu. Imela sem brata, ki je živel v istem kraju in vsaj delno držal kontakt z mano. Pravil zame ni bilo, čeprav sem se zmeraj čudežno zvelkla skozi neprestane težave, tudi skozi šolo... In, kar je bilo še najhuje: ta isti človek iz otroštva me je psihično mučil še naprej, mi sledil, če se je le dalo, me izsiljeval... Nikomur nisem upala povedati, vendar sem se mu nekega dne uprla in postavila po robu!!! In na moje začudenje je prenehal z izsiljevanji. Sedaj ima družino (kako ravna s svojimi otroci, sploh ne upam razmišljati...). Kakšnih velikih ciljev v tem obdobju nisem imela, svojemu fantu sem se pustila poniževati do skrajnih mer in kaznovala sama sebe, neizmerno sem ga potrebovala in bila odvisna od njega in mu pustila, da me je pretepal, varal, psihično izkoriščal... V tem času sem tudi zanosila in na lastno odgovornost splavila, ker bi otrok v takih razmerah živel zelo klavrno življenje (tega dejanja se bom kesala za vedno, a sem si tudi to odpustila...). Zraven so trpeli tako starši kot tudi prijatelji, katerim teh stvari še nisem zaupala. Obstaja obdobje, ko sem živela samo od krofov, jogurtov in velikih količin piva in redkih obiskov domačega hladilnika, ko sem se prenajedala do onemoglosti. Vendar je prišel čas, da sem zbrala moči in prekinila s fantom. Potem je prišlo obdobje, ko sem izkoristila skoraj vsakega moškega, ki mi je bil všeč na prvi pogled, z vsakim sem se spogledovala, flirtala, pristala z njim v postelji (točne številke ne vem), mučila me je želja po prostituciji... Hodila sem na fakulteto, ki sem ji težko sledila s takim tempom neprespanih noči... Študij je trajal dolgo. Počasi sem se ob alkoholu smilila sami sebi, razpredala svoje težave in se počasi tudi odpirala svojim prijateljem (nekateri od teh ljudi so postali moji pravi prijatelji...) In tu so se odprla vrata. Skozi pogovor sem začutila, da zmorem...! Klobčič se je pričel odvijati...! Ko sem se sprijaznila s seboj, sem spoznala fanta, se počasi zaljubila,... počasi dokončala fakulteto. Sledil je zdravstveni zlom mojega organizma. Iskala sem rešitev in jo tudi našla. Pri tem mi je pomagala krasna bioenergetičarka, ki ji bom hvaležna za vse življenje. Kocke so se počasi pričele sestavljati in obrnilo se je na bolje. Popolnoma v redu še ni. Do razočaranj še prihaja, a to je življenje. Včasih imam še vedno "popadke", a se bojujem vsak dan. S fantom sva skupaj skoraj 10 let (tudi za njega je bilo včasih težko, a sva vztrajala in ljubiva se še naprej)... Počasi načrtujeva družino, želiva si otročka... Ne obupaj in se odpri navzven. Piši dnevnik, se pogovarjaj z blazino, ogledalom, drevesom, živalmi; če nimaš zaenkrat komu zaupati težav. Sama sem po Ljubljani imela kar nekaj dobrih štirinožnih prijateljev, katere sem obiskovala enkrat proti jutru, ko sem se odpravljala v vinjenem stanju domov... Še sedaj jih obiskujem, če so še živi. Lahko se vključiš v kakšno skupino za samopomoč, če boš želela, ti lahko posredujem naslov

bioenergetičarke (ko boš začutila voljo)... Očitno si želiš narediti spremembe in to je pomembno!!! Zato prični že danes in ne zapravljaj življenja tako kot sem ga jaz dolga leta. Važno je le eno: odpusti sebi in drugim, ne krivi sebe za to, kar se ti je zgodilo, vztrajaj in spoštuj in ljubi sama sebe vsak božji dan in sčasoma boš lahko ljubila tudi druge IN UŽIVALA ŽIVLJENJE... Boš videla, uspelo ti bo!!!"

Vir: <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=415&t=413>, 10. 2. 2005.

Na vprašanje Skuštrane Katja Bašič odgovarja takole: "Najprej, žal mi je, da se vam je to zgodilo. Toda verjamemo v pot okrevanja in za začetek naj vas opozorim na nekatere od posledic, s katerimi se očitno soočate in o katerih tudi sami govorite: nezaupanje in sposobnost reči NE. Zdi se, da ne zaupate v čustva, ljubezen in, da imate tudi sami težavo v zvezi z odpiranjem oziroma izražanjem svojih lastnih čustev ter tudi s sprejemanjem čustev drugih. Vaše nezaupanje je lahko razumljiva posledica zlorabljanja v otroštvu, ki pa vpliva na kvaliteto vašega življenja. Prepoznavanje posledic, ki jih preživle žrtve trpijo, pa je osnova, da se s temi posledicami soočijo in tudi spopadejo. V vsakem trenutku življenja jim to morebiti ne uspeva, toda naše izkušnje iz samopomočnih skupin preživelih žrtev kažejo, da s prepoznavanjem posledic začenja okrevanje in spreminjanje kvalitete življenja. Zaupanje vam bo povrnilo čustvovanje, izgubo strahu pred čustvi, vam dalo pogum za odločanje o spolnosti in za gledanje na spolnost kot na nekaj lepega, dalo pa vam bo tudi večjo samozavest in oporo pri sprejemanju odločitev. Ni razloga, da se ne bi cenili! Odločitve v zvezi s spolnostjo oziroma za spolnost so lahko pogoste ali redke. To naj vam ne bodo merila, na osnovi katerih bi sprejemali mnenje o sebi. Ocenjujete se po tem, ali ste si to, za kar ste se v določenem trenutku odločili, resnično želeli sami ali ne! To mora biti vaš cilj, katerega verjamem, da lahko dosežete. Tako si boste tudi z ljubeznijo do sebe utrjevali pot okrevanja."

Vir: <http://med.over.net/phorum/read.php?f=48&i=420&t=411>, 10. 2. 2005.

Poleg pomoči in svetovanja forum tudi ozavešča javnost o problemu spolnih zlorab otrok. Obiskovalci, ki se aktivno ne vključujejo v dogajanje foruma, se na pasiven način seznanjajo s problematiko spolnih zlorab, kar nekaterim predstavlja oporo, pomoč in obilo informacij, ki jim pomagajo pri odkrivanju in razreševanju lastnega problema. "Ne glede na to, s kakšnimi cilji prihaja do obiska foruma, je dejstvo da izjemen obisk foruma potrjuje potrebo po njegovem delovanju" (prav tam: 24).

Združenje proti spolnemu zlorabljanju si želi spletnega foruma tudi na svoji strani (sedaj je možna zgolj povezava na portal Med.Over.Net), saj bi tako še dodatno omogočilo ozaveščenost javnosti in pripomoglo k soočenju s spolnimi zlorabami.

PRILOGA B: SEZNAM NEKATERIH ORGANIZACIJ IN INSTITUCIJ, KI LAHKO ŽRTVAM POMAGAJO

Otrok se lahko o zlorabi zaupa svojemu staršu. Če je storilec starš, se lahko zateče po pomoč k sorodniku, ki mu zaupa, k učitelju, ki mu bo verjel in mu bo pripravljen pomagati ali zdravniku, če ima z njim dober odnos. V Sloveniji obstaja tudi nekaj vladnih in nevladnih organizacij ter institucij, ki lahko otrokom – žrtvam nasilja, pomagajo. Nekatere med njimi jim nudijo zatočišče, druge pa tolažbo, oporo in nasvete za nadaljnje življenje. Telefoni za pomoč v stiski nudijo žrtvam edinstveno možnost, da izpovedo svoj vidik, izkušnje in bolečino, kar je tudi ena izmed otrokovih pravic. Žrtve se zaradi anonimnosti počutijo varneje in povedo vso resnico, brez bojzani negativnih posledic.

Krizni centri za mlade

Krizni centri nudijo možnost do 21-dnevnega umika in bivanja za mlade do 18. leta starosti, ki so v stiski ali doživljajo nasilje.

- Krizni center za mlade Ljubljana: Ravbarjeva 11a, Ljubljana; telefon: 01/436 92 47
- Krizni center za mlade Celje: Ipavčeva 8, Celje; tel.: 03/548 60 70
- Krizni center za mlade Maribor: Trubarjeva 27, Maribor; tel.: 02/250 26 60

Organizacije, ki nudijo pomoč tistim, ki imajo kakršnekoli izkušnje z nasiljem

- Društvo za nenasilno komunikacijo: Milana Majcna 12, Ljubljana; tel.: 01/434 48 22
: Gosposvetska 27, Maribor; tel.: 02/250 17 36

(nudi svetovalno delo, preventivno dejavnost, razna usposabljanja, druženje, delo z mediji in javnostjo)

- Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja: p.p. 2726, Ljubljana
: p.p. 307, Celje
tel.: 01/544 35 13
080 11 55 – brezplačna tel. številka

(nudijo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja, zatočišče za ženske in otroke – žrtve nasilja, zagovorništvo, skupine za samopomoč, spremstvo na institucije v primerih spolnega nasilja, delo z mediji in javnostjo)

- Združenje proti spolnemu zlorabljanju: Masarykova 23, Ljubljana; tel.: 01/432 33 41,
041/856 903, 041/923 242, 080 28 80
spletna stran: <http://www.spolnonasilje.over.net/>

(nudijo skupino za samopomoč za žrtve spolnih zlorab, skupino za podporo in pomoč za družinske člane, pomoč po telefonu, individualno svetovanje)

- Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše: Gotska 18, Ljubljana; tel.: 01/583 75 00
: Lavričeva 5, Maribor; tel.:02/251 26 81

(nudijo pomoč spolno zlorabljenim otrokom)

- Svetovalnica za mlade v stiski, Center za pomoč mladim: Kersnikova 4, Ljubljana;
tel.:01/438 22 00

- PAPILOT - Zavod za vzpodbujanje in razvijanje kvalitete življenja: Zakotnikova 3, Lj.;
tel.: 01/542 15 82

(izvajajo program Psihosocialna pomoč žrtvam kaznivih dejanj, ki ima osem enot (CPŽ Jesenice, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Ptuj, Velenje), nudijo pomoč žrtvam kaznivih dejanj, pomoč pri zbiranju dokazov, svetovanje in spremljanje v predkazenskem in kazenskem postopku, pomoč pri namestitvah v zatočišča, varne hiše in materinske domove, preventivno delovanje za osveščanje javnosti o kaznivih dejanjih, nasilju in možnostih zaščite pred njim ter organiziranje skupin za samopomoč)

Centri za socialno delo

Po Zakonu o socialnem varstvu Centri za socialno delo nudijo storitve in izvajajo ukrepe, namenjene preprečevanju in odpravljanju socialnih stisk in težav posameznikov, družin in skupin prebivalstva (3. člen). Zakon opredeljuje pomoč družini "za dom, pomoč na domu in socialni servis" (15. člen). Centri so dolžni nuditi strokovno pomoč in podporo otrokom, ki doživljajo nasilje v družini.

Druge organizacije, ki so lahko v pomoč

- MISSS, Mladinsko informacijsko in svetovalno središče Slovenije: Kunaverjeva 2 - 4, Lj.

(Izvajajo preventivne programe z naslovom "Odraščanje in mi" za 7. in 8. razrede. V okviru MISSS deluje tudi telefon Mladi mladim.)

- Slovensko društvo Unicef: Pavšičeva 1, Ljubljana; tel.: 01/583 80 80

- Telefon za otroke in mladostnike – TOM: tel.: 080 12 34

(nudijo svetovanje otrokom in mladostnikom, ki imajo težave doma, v šoli, s prijatelji)

- Tvoj telefon - za otroke mladostnike in odrasle, Postojna; tel.:05/720 17 20, 05/720 17 25

- Klic v stiski, Celje; tel.: 080 22 23

- Telefon za otroke in odrasle, Velenje; tel.: 03/586 24 42

- Center za pomoč, Novo Mesto; tel.: 07/337 26 60

- Sopotnik – telefon za pomoč ljudem v stiski; tel.: 080 22 23
- Zaupni telefon Samarijan; tel.: 080 11 13
- Pic – Pravno informacijski center: Metelkova 6, Ljubljana; tel.: 01/432 33 58
- Policija: tel.: 113

PRILOGA C: TABELE

Tabela C. 1: Obsojene osebe kaznivega dejanja spolne zlorabe

kaznivo dejanje	skupaj	zapor – sk.	zapor - pogojno	2 - 3 leta	3 - 5	nad 5
183/1	1991: 14	14	-	2	1	-
	1990: 21	21	-	-	-	-
	1992: 13	13	-	1	-	-
	1993: 15	14	-	-	-	-
	1994: 10	10	-	-	1	-
	1995: 5	5	1	1	-	-
	1996: 4	3	2	-	-	-
	1997: 6	6	5	-	-	-
	1998: 12	12	6	2	-	-
	1999: 12	12	2	2	-	-
	2000: 10	10	3	1	1	1
183/2	1990: 2	2	-	-	-	-
	1991: 1	1	-	-	-	1
	1992: 2	2	-	1	-	1
	1993: 3	3	-	-	-	-
	1994: 2	2	-	-	-	-

	1995: 3	3	-	1	2	-
	1996: 3	3	-	1	1	1
	1997: 3	3	1	-	2	-
	1998: 1	1	-	-	-	1
	1999: 4	4	1	-	1	2
	2000: 4	4	-	1	2	1
183/3	1991: 2	2	-	-	-	-
	1990: 7	7	-	2	-	-
	1992: 10	9	-	-	1	1
	1993: 8	6	-	2	-	1
	1994: 4	4	-	-	-	-
	1995: 4	4	3	-	-	-
	1996: 5	5	1	-	1	-
	1997: 1	1	-	-	1	-
	1998: 10	10	1	2	1	2
	1999: 9	9	1	1	2	1
	2000: 9	9	2	2	-	1

183/4	1991: 2	2	-			
	1990: 1	1	-			
	1992: 1	-	-			
	1993: 2	2	-			
	1994: 2	2	-	-	-	-
	1995: -	-	-	-	-	-
	1996: -	-	-	-	-	-
	1997: 3	2	2			
	1998: 2	2	2			
	1999: 1	1	1			
	2000: 4	4	3			

Vir: UKP GPU, MNZ GPU, Statistični zavod RS.*

Do leta 1995 ni razvidno, koliko je pogojnih kazni (če stori oseba v danem pogojnem času kaznivo dejanje, je kazen zaznana kot zaporna), kljub temu pa jih je bistveno manj kot pri ostalih kriminalnih dejanjih, saj gre pri spolnih zlorabah za težje sankcije. Nad dvema letoma pa gre zagotovo za zaporne kazni.

* podatke sem prejela pri osebem razgovoru z dr. Katjo Filipčič, 21. 3. 2005

Tabela C. 2: Kazenski postopek končan pri državnem tožilstvu

kaznivo dejanje	skupaj	neznan storilec	zavržena ovadba	ustavljena pritožba	vložen obtožilni akt
183/1	1990: 26	1	2	6	17
	1991: 32	2	1	3	26
	1992: 12	1	1	1	9
	1993: 19	1	1	6	11
	1994: 27	1	4	4	18
	1995: 21	1	4	6	10
	1996: 27	2	2	14	9
	1997: 27	4	3	7	12 (tujina)
	1998: 44	4	6	8	24 (tujina)
	1999: 39	2	4	9	24
	2000: 52	10	8	7	27
183/2	1990: 5	2	-	2	1
	1991: 9	1	-	1	7
	1992: 8	-	1	1	6
	1993: 5	1	-	2	2
	1994: 3	-	-	-	3
	1995: 12	-	1	2	9

	1996: 4	-	1	-	3
	1997: 8	2	-	-	6
	1998: 6	-	-	-	6
	1999: 14	4	-	-	10
	2000: 11	-	1	2	8
183/3	1990: 6	-	1	-	5
	1991: 6	-	-	1	5
	1992: 12	-	-	-	12
	1993: 12	-	-	1	11
	1994: 8	-	-	3	5
	1995: 11	-	-	3	8
	1996: 15	-	3	1	10 (1 tuji d.)
	1997: 15	1	-	2	12
	1998: 22	-	2	2	18
	1999: 36	1	1	4	28 (2 tujina)
	2000: 40	2	7	5	24 (2 tujina)
183/4	1990: 6	-	2	-	4
	1991: 2	-	-	-	2
	1992: 1	-	-	-	1
	1993: 1	-	-	-	1
	1994: 3	1	-	-	2

	1995: 3	-	-	-	3
	1996: 5	1	2	-	2
	1997: 4	1	1	-	2
	1998: 9	3	3	-	3
	1999: 10	2	2	-	6
	2000: 13	1	2	-	10

Vir: UKP GPU, MNZ GPU, Statistični zavod RS.*

* podatke sem prejela pri osebem razgovoru z dr. Katjo Filipčič, 21. 3. 2005

Tabela C. 3: Spolni napad na otroka

	REŠENE OVADBE					KONČANE PREISKAVE		SODBE			PRITOŽBE DRŽAVNEGA TOŽILCA			ŠE NI IZREČENA PRVOSTOPNA SODBA	PRIPOR
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M		
2001	152	18	15	0	88	13	59	42	6	11	21	5	3	131	16
2002	193	37	9	4	100	19	60	62	2	14	21	8	5	152	2
2003	171	42	15	3	70	10	72	48	7	18	20	4	8	165	20

Vir: Vrhovno državno tožilstvo RS.*

Legenda:

A... Prenesene in nove ovadbe

B... Zavrženje

C... Obtožni predlogi

D... Neposredna obtožba

E... Zahteva za preiskavo

F... Ustavitev

G... Vložen obtožni akt po preiskavi

H... Obsodilne sodbe

I... Oprostilne sodbe

J... Zavrnjene sodbe

K... Vloženo

L... Ugodeno

M... Neugodeno

* podatke sem prejela ob osebnem srečanju z g. Stanetom Sočanom, 23. 3. 2005

